

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

UTGIFVEN AF

PONTUS E. FAHLBECK

Pris för årgång 6 kr.
Lösnummer af detta häfte kostar 2 kr.

LUND
STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION
DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP.

Prenumerationsanmälan.

Statsvetenskaplig Tidskrift utkommer under 1909 efter samma plan och under samma ledning som innevarande år.

Tidskriften skall, med undvikande af ett alltför strängt anlitande af den vetenskapliga framställningens yttre former, likväl städse söka meddela ett fullt vetenskapligt innehåll dels genom uppsatser i politik — detta ord taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels genom kortfattade meddelanden från hithörande områden. Därjämte skola i öfversiktlig form refereras viktigare prejudikat m. m. ur Sveriges administrativa praxis. På grund af därom från åtskilliga håll framställd begäran kommer tidskriften dessutom att meddela kortare anmälningar och granskningar af nyutkommen statsvetenskaplig litteratur, hufvudsakligen svensk men vid förekommande tillfälle äfven norsk och dansk.

Tidskriften vill för öfrigt, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet, och härutinnan vågar den ock hoppas på framgång, då från olika håll bidrag utlofvats eller eljest för framtiden ställts i utsikt af vårt lands mest framstående författare på statsvetenskapernas område.

Tidskriften kommer att redigeras af undertecknad med biträde af Docenten S. WALLENGREN såsom redaktionssekreterare. Därjämte hoppas redaktionen såsom hittills kunna påräkna medverkan till prejudikatafdelningen af Kammarrådet d:r G. THULIN. Litteraturafdelningen kommer att redigeras af Fil. D:r F. HJELMQVIST.

Tidskriften utkommer i 5 häften om året, omfattande minst 20 ark. Prenumerationspriset blir såsom hittills 6 kr. för år. Lösa häften säljas i mån af tillgång till ett pris af c:a 50 öre pr ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos «Redaktionen af Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund».

Eftertryck utan angifvande af källan förbjudes.

Lund i december 1908.

P. Fahlbeck.

Innehåll:

R. Törnebladh, Vissa skiljaktiga beslut i kamrarna vid riksdagen 1909.

C. A. Reuterskiöld, Staten och storstrejken.

Alexander Frey, Kollektivafattal i Finland.

Sigfrid Wallengren, Den österrikiska valreformen från nationalitetsproblemets synpunkt.

Strödda meddelanden.

Vissa skiljaktiga beslut i kamrarna vid riksdagen 1909.

Af

Bankofullmäktigen D:r R. Törnebladh.

I åtskilliga fall ha vid riksdagen 1909 i kamrarna fattats olika beslut, i afseende å hvilka behandlingen gifvit eller kunnat gifva anledning till skilda meningar.

Att man i vidsträckt omfattning vid vissa lagfrågors slutbehandling begagnat sig af *sammanjämkning*, bör kunna i det hela taget hälsas med tillfredsställelse, i det att härigenom vunnits lösning af segslitna spörsmål. Det ligger i sakens natur, att vid dylik sammanjämkning den ena likasom den andra åsikten fått något maka åt sig, och följden häraf har väl stundom blifvit någon remna i den ursprungliga enhet, som i ett framlagdt förslag kan hafva förefunnits, men härvid lär man icke böra fästa alltför stort afseende, för såvidt möjlighet beredts till det utvecklingsarbete, som åsyftats, och under hvars fortgång senare erfarenhet kan begagnas till nödiga förbättringar i enskilda delar. Genom sådana sammanjämkningsförfaranden hafva blifvit lösta särskildt frågorna om *understöd åt kommunala och enskilda läroanstalter*, om *prästväl* (så vidt på riksdagen beror), om *folkskoleväsendet i vissa städer* och om *arrende af viss jord m. m. i Norrland och Dalarne*.

Däremot har sammanjämkningsförfarande *icke* ansetts kunna ifrågakomma i ett par fall, där beslutet företett olikhet *till siffran*.

Så i fråga om *växelstämpeln*. Skiljaktigheten rörde därvidlag det belopp, hvarvid stämpelfriheten skulle sluta: enligt k. m:ts af första kammaren antagna förslag vid 100 kr. eller enligt utskottets af andra kammaren godkända förslag vid 300 kr. Utskottet uppställde voteringsproposition (mem. 28), men nio af andra kammarens ledamöter reserverade sig med uttalande af den åsikt, att sammanjämkning hade varit den riktiga vägen till frågans lösning, tydligtvis så, att siffran sattes till 200. I andra kammaren förfäktades den åsikten $11/6$, dock utan yrkande, af reservanten herr *Branting* med instämmanden. Hans skäl voro, att sammanjämkning väl i allmänhet icke borde förekomma i bevillningsfrågor, men däremot kunde i undantagsfall och med yttersta försiktighet ifrågakomma. Ett sådant fall vore det förevarande, och det stöd man hämtat från utbildad praxis — så utskottet — vore alltför svagt. Vål hade vid 1888 års riksdag (jfr denna tidskrift 3:je årg. h. 3 s. 143) båda kamrarna afslagit af bevillningsutskottet föreslagen sammanjämkning i fråga om sänkning af kaffetullen från 26 till 12 öre med 19 öre, men dels hade det uttryckligen erkänts, att förslaget icke varit grundlagsstridigt, dels hade då skillnaden för statsverket varit högst betydlig, förslagsvis taget, 3,9 och 1,8 millioner kronor (skillnadbeloppet 1,05 åt hvardera hållet).

Härvid må erinras, att grundlagsenligheten är ett, lämpligheten ett annat, samt att lämpligheten svårligen kan göras beroende af summans storlek, enär man i sådant fall äfventyrar, att gränsen lätt förflyttas. Hvad det 1909 förekomna fallet beträffar, bör väl ihågkommas, att däri skillnaden mellan 100 och 300 är högst väsentlig, dels därför att mellan 100 och 300 ligger ett ganska betydande antal affärsväxlar, dels ock med hänsyn därtill, att med 300 såsom gräns, möjligheten till uppdelning af högre, t. ex. omkring 600, 900, 1200, liggande växlar för undgående af stämpeln är rätt afsevärd, något som, både från synpunkten af skattens effektivitet och betraktadt med afseende å frestelsen att eludera lagen förtjänar uppmärksamhet och beaktande.

Ett annat fall, då sammanjämkning till siffran blifvit ifrågasatt — reservationsvis — är spørsmålet om extra lönetillägg för tjänstemän vid postverkets distrikts- eller lokalförvaltningar till belopp motsvarande skillnaden emellan de för 1909 verkligen upp-

burna aflöningsförmånerna och de för 1910 bestämda, med uppförande i staten för 1910 af 580,000 kronors förslagsanslag. Utskottet hemställde (mem. 135) om votering mellan afslag härå (F. K.) och bifall (A. K.): Herr *Billing* ansåg, att utskottet bort framställa förslag om sammanjämkning på det sätt, att det extra lönetillägget skulle utgå endast för senare hälften af 1909 och förslagsanslaget bestämmas till 290,000 kronor. Han utvecklade i F. K. $\frac{5}{5}$ sin åsikt, dock utan yrkande, på det sätt, att han fann ett dylikt förslag innebära en verklig sammanjämkning, så att man icke prutade af t. ex. en princip på det ena hållet och en penningssumma på det andra, utan hvardera kammaren afstod lika mycket från sin mening. Frih. *Tamm* instämde och menade, att bestämmelserna på det föreslagna sättet icke komme att verka retroaktivt, utan skulle hafva sin tillämplighet endast med ingången af det kvartal, som började näst efter det, hvarunder riksdagen fattat sitt beslut. Frih. *J. Beck-Friis*, hvilken jämväl reserverat sig (utan motivering), menade, att då kamrarnas beslut skilde sig så tillvida, som F. K. beslutat, att löneregleringen skulle träda i tillämpning först med ingången af 1910, men A. K. velat ha den tillämpad till viss utsträckning redan från 1909 års början, hvardera dock borde medgifva, att den i sådan utsträckning tillämpades från den 1 instundande juli.

Utskottets talan fördes af herr *Fränckel*, hvilken åberopade, att praxis inom riksdagen stadgat sig därhän, att sammanjämkning icke borde försökas i fråga om penninganslag. Detta vore också riktigt, emedan i annat fall besluten kunde komma att fattas med hänsyn till blifvande sammanjämkningssätt: t. ex. att om 3 millioner vore begärda, men A. K. ville nedsätta beloppet till 2 millioner, den anvisade 1 million, i hopp att genom sammanjämkning få fram de två.

Utän tvifvel gaf utskottets målsman ett i det hela riktigt uttryck åt den uppfattning, som gjort sig gällande i fråga om faran att söka sammanjämkning i anslagsfrågor med gifna siffror. Till hans argumentering kan ock läggas hvad mer än en gång anförts om det uppskof med ärendenas afgörande, som skulle blifva följd, om man först försökte sig på en siffersammanjämkning för att, i händelse den förkastades, hvilket väl ofta skulle blifva fallet,

komma med voteringsproposition. Ty att den ordningen har sitt fulla berättigande i grundlagens stadganden 69 § R.F. och 65 § R.O.: »när i fråga om statsutgifter . . . kamrarna fatta stridiga beslut, som ej uppå vederbörande utskotts förslag varda sammanjämkade, skola kamrarna hvar för sig rösta om de olika beslut . . .», därom kan väl intet tvifvel råda.

I det fall, hvarom vi nu handla, förelåg i själfva verket en omständighet, som icke synes ha blifvit till fullo betonad. Det gällde nämligen två beslut, af hvilka det ena beträffande *siffran* ställt sig på nollpunkten (= afslag), medan det andra ville gifva ett belopp efter vissa grunder. Vill man åter göra gällande, att skiljaktigheten afsåg *tidpunkten* för tillämpning i visst fall af lönereglering, så är den ståndpunkten något mera fast, men i afseende härpå får dock ej förbises, att i regeln anslag gälla statsregleringsåret — här 1910 —, medan därtill nu var af A. K. gjordt ett tillägg beträffande hela år 1909. Tillämpning för halfva året 1909 var ursprungligen icke ens föreslagen och innefattade i själfva verket en kompromiss af tvifvelaktigt berättigande. Man kan därför ej undra öfver, att utskottet ställde saken på sin spets genom att helt enkelt sätta de båda besluten mot hvarandra; och för vederbörande posttjänstemän blef detta fördelaktigare, i det att utgången af voteringen blef gynnsam.

Gemensam votering har föreslagits och förslaget därom godkänts i några fall, där berättigandet därtill efter utbildad praxis kunnat anses tvifvel underkastadt. Så beträffande *öfverlåtelse af kronojord* i två fall; nämligen 1:o att dels för uppförande af en byggnad för järnvägsstyrelsen måtte beviljas ett anslag af 800,000 kronor, däraf för 1910 kronor 300,000, dels ock måtte medgifvas, att till byggnadsplats finge upplåtas ett område af den under Karlbergs kungsgård lydande s. k. Solnaskogen, och 2:o att dels för anläggning af en reparationsverkstad vid Notviken måtte beviljas ett anslag af 500,000 kronor, däraf för 1910 hälften, dels ock medgifvas att härför finge af Notvikens mötesplats öfverlåtas ett område af 24 hr samt ytterligare mark för spåranläggning, allt mot ersättning af 8,500 kronor att ingå till landtförsvarets fond för byggnader och andra försvarsändamål.

Att i dessa fall öfverlåtelsen skulle ske från ett statens verk till ett annat, med eller utan ersättning, kan naturligtvis icke i och för sig berättiga till gemensam votering emellan olika beslut, enär för anställande af sådan eller icke ärendets egen natur måste vara afgörande och öfver- eller upplåtelse af kronojord icke lär kunna hänföras till området af de frågor, som enligt 65 § R.O., jämförd med 69 § R.F., skola underkastas gemensam votering, såsom ock framgår af behandlingen af frågan om upplåtelse af tomt för Nya elem.-skolan 1894. Däremot kan med allt skäl anföras, att markupplåtelsen i båda fallen varit endast en *bisak*, ett korollarium till *hufvudfrågan*, den om anslaget, och beroende af dess utgång. Man torde därför kunna antaga, att då voteringspropositioner utan meningsskiljaktighet blifvit i S.U. uppställda (S.U. mem. 34 och 45) och af råmåråna gillade, detta skett med hänsyn därtill, att ett strängt formalistiskt fasthållande vid grundlagens bokstaf icke bort lägga hinder i vägen för en votering, som påkallats af skiljaktigheter rörande hufvudsaken. Men af yttersta vikt är, att den synpunkten får göra sig gällande äfven i framtiden, då man annars möjligen skulle af prejudikat, som nu gifvits, låta förleda sig till att obehörigen utsträcka analogien och tillstådja gemensam omröstning beträffande marköfverlåtelse under sådana förhållanden och omständigheter, att öfverlåtelsen icke vore ett korollarium till anslagsfrågan.

Mindre motiverad förefaller omröstningen i en annan fråga. Kungl. maj:t hade föreslagit riksdagen att medgifva, att *skolläkare vid allmänt läroverk* måtte såsom ersättning för sina göromål, förutom det af statsverket utgående arvodet, af läroverkets ljus- och vedkassa uppbära 2 kr. om året för hvarje under höstterminen närvarande lärjunge. S.U. hemställde om bifall härtill, men i reservation yrkades bifall till en i ämnet väckt motion, om att vederbörande skolläkare måtte, utom det redan nu af statsmedel och det af läroverkets ljus- och vedkassa erhållna (1 kr. för lärjunge) af statsmedel utfå ytterligare 1 krona för hvarje lärjunge, samt att för det ändamålet skulle anvisas för 1910 ett belopp af 20,000 kronor. Reservationen bifölls i A. K. och utskottet uppställde voteringsproposition (mem. 80: 3:o).

I detta fall skulle alltså voterats emellan anslag af statsmedel och medgifvande att använda visst belopp af ljus- och vedkassans medel. Dessa senare höra ej under statsbudgeten, och voteringen skulle således gälla, huruvida anslag borde beviljas eller medgifvande lämnas k. m:t ifråga om dispositionen af en läroverksskassas medel. Det förra är naturligtvis beroende af votering, men hvad det senare angår, synes frågan vara af beskaffenhet att böra förfalla, om kamrarna stannat i olika beslut och sammanjämkning icke skett. Nu voterades utan invändning. Att voteringen *utföll* till förmån för reservationen d. v. s. innebar ett bestämmande inom budgeten, ändrar ej uppfattningen af den formella behandlingen, ty den kunde ha utfallit på motsatt sätt, i hvilket fall en fråga, som knappast bort lösas genom gemensam votering, medels en sådan skulle blifvit afgjord utan inverkan på budgeten.

En bevillningsfråga kunde möjligen hafva gifvit anledning till formella skiljaktigheter och diskussion, men behandlades utan sådana stridigheter. Det var den af herr *Ryden* väckta motionen därom att *tilläggsanslaget af 175,000 kronor* för h. m:t konungens utländska resor skulle uttagas genom en extra inkomstskatt, som genom ökning af den nuvarande skatteprogressionen, »på sätt bevillningsutskottet finner lämpligt föreslå», borde påläggas de inkomsttagare, hvilka vore uppförda till en beskattning för en inkomst af 25,000 kronor och därutöfver.

Motionen afstyrktes af utskottet, men reservanter voro anmälda, och A. K. biföll motionen, medan F. K. godkände utskottets hemställan. Därefter uppställdes voteringsproposition (B.U. mem. 23).

Härvid kunna vissa erinringar göras. För det första må ifrågasättas, huruvida motionen kan anses lagligen väckt. Den framställdes efter det sjelfva anslaget beslutats genom gemensam omröstning. Men en sådan kan ej betraktas såsom en under riksdagen inträffad »händelse», och för visso gäller om förslaget hvad utskottet yttrat till motivering för sitt afstyrkande, nämligen att, då riksdagen beslöt att anslå medel till ifrågavarande ändamål, det gifvetvis skedde under samma förutsättning, som vid beslut om statsanslag i allmänhet är gällande, nämligen att utgiftsposten skulle ingå i statsverkets hela utgiftssumma för nästa statsreg-

teringsperiod och att sålunda för dess bestridande skulle anlitas de inkomstkällor, som för täckande af statsutgifterna i det hela vid bud getensuppgörande varda bestämda. Då emellertid motionen blef utan invändning från vederbörandes sida remitterad, måste utskottet behandla den, men dess skäl för afstyrkande kunna anses vara gällande äfven emot voterings anställande, i det att frågan i alla händelser skulle komma upp vid uppgörandet af statsregleringen och då kunde behandlas i sammanhang med öfriga utgifter och med vanlig förslagsrätt för bevillningsutskottet. Man föredrog emellertid, såsom det synes, att låta saken dö i gemensam omröstning, hvilket ock skedde. För öfrigt är uttrycket »på sätt bevillningsutskottet finner lämpligt föreslå», i alla händelser föga lyckligt.

Afslagen blef en framställd voteringsproposition, nämligen om lönereglering för *fögderiförvaltningen*. Mot S.U:s förslag härom (mem. 82) var ingen reservation anmäld, men i A. K. blef frågan före påsk bordlagd och sedan afgjord först efter påsk (¹⁷/₄). Det var herr *Branting*, som uppträdde mot voteringen (med instämmande af herr *Kronlund*). Talaren menade, att då man år 1908 voterade gemensamt om fögderiförvaltningens lönereglering, detta varit något helt annat, i det att nu organisationsfrågan trädde i förgrunden ännu mycket starkare än gången förut; kronofogdarnes antal skulle då minskas blott från 118 till 108, men nu från 118 till 84. Han åberopade särskildt såsom skäl för sitt afslagsyrkande hvad civilministern yttrat i statsrådsprotokollet, så lydande: »Då det här gäller att söka åstadkomma all den begränsning af aflöningsstaten, som är möjlig, har jag ansett mig kunna såsom en förutsättning för en ytterligare indragning af kronofogdetjänster och följaktligen kronofogdedistriktens utvidgning föreslå den högst väsentliga reform, att hela exekutionsväsendet, utom för så vidt Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande finner undantagsvis af nöden att anlita kronofogden i utmätningsärende, eller fråga är om försäljning af fast egendom eller af fartyg, som i 92 § utsökningslagen säges, skulle öfverflyttas på länsmännen under eget ansvar». Och vidare: »I hvarje fall har jag icke utan denna reform ansett mig kunna tillstyrka Eders Kungl. Maj:ts att hos riksdagen föreslå den högst betydande reduktion af fögderiernas antal och den därmed för-

bundna utvidgningen af deras distrikt, hvilken jag i det följande ämnar förelägga Eders Kungl. Maj:t.» — — »Hos chefen för justitiedepartementet har jag gjort framställning om utarbetande af de förslag till lagändringar, som kunna betingas af en reform i den riktning jag nu angifvit. Enligt hvad nämnda departementschef meddelat, torde förslag i ämnet komma att föreläggas årets riksdag.»

Nu menade talaren, att den omständighet, hvilken civilministern för sin del gjort till en *förutsättning* för hela reformen, icke för det dåvarande förelåge. Något förslag i antydd riktning hade icke inkommit och det vore tvifvelaktigt, huruvida saken kunde medhinnas vid 1909 års riksdag. Det rätta hade varit, att hela frågan kunnat af riksdagen pröfvas i ett sammanhang. Då hade sannolikt ärendet bort behandlas af sammansatt stats- och lagutskott, och man kunde knappt tänka sig, att ett sådant, ifall olika meningar i kamrarna uppstått, skulle ha beslutit föreslå voteringsproposition.

Han anförde vidare, att praxis väl i båda kamrarna, åtminstone i A. K., utbildat sig så, att man icke borde gå till gemensam votering i organisationsfrågor, äfven om desså varit sammankopplade med lönefrågor. Särskildt hade *Adolf Hedin* gjort sig bemärkt såsom taleman för den uppfattningen, och en så erfaren grundlagstolkare, som han var, borde ingalunda af kammaren desavoueras.

Andra Kammaren afslog voteringspropositionen med 117 röster mot 105.

Otvifvelaktigt finnes i herr *Brantings* anförande åtskilligt att tänka på. Afgörandet af förenade organisations- och lönefrågor har mer än en gång visat sig förbundet med svårigheter, och särskildt har spörsmålet om *användningssätt* och *villkor* för anslag blifvit behandladt på olika sätt (hvarom jämför denna tidskrift årg. 1899 h. 1 ss. 219 ff.), men i synnerligen viktiga fall har gemensam omröstning fått ega rum i organisations- och lönefrågor. Så 1875 i fråga om kommerskollegium, 1876 betr. ombildning af statskontoret och 1891 om kommerskollegiets reorganisation. Vid sistnämnda tillfälle uppträdde *Ad. Hedin* mot voteringen, hvarvid han, med uttryckande af tacksamhet mot första kammaren, hvilken

verkat till inskränkande af gemensamma voteringars användande, genomgick en mängd fall. I afseende härpå kunna vi hänvisa till den kritik af Hedins anförande, som finnes införd i denna tidsskrift 1898 (för febr.) n:o 2 s. 92 och 93. Härmed vare dock huru som helst, något afgörande prejudikatsskäl för vägran af votering på fögderiförvaltningen torde icke vara att hämta ur voteringarnas historia.

Men erkännas må, att talarens i A. K. motivering för afslagsyrkandet är skickligt hopkommen. Den i statsrådsprotokollet omförmälda »förutsättningen» för fögderidistriktens minskade antal måste verka hypnotiserande på alla, som ville motsätta sig den *nu* föreslagna reformen. En annan fråga åter är, om dess omnämna i statsrådsprotokollet var af beskaffenhet att kunna eller böra omöjliggöra sakens afgörande medels gemensam-votering. Den s. k. förutsättningen finnes nämligen ej i själfva propositionen, hvilken icke upptager något dylikt *villkor* för löneregleringen. Den kan ju dock för mången utgöra ett sakligt skäl *mot* godkännande af den föreslagna löneregleringen, om man ock kan tänka sig denna genomförd utan formel llagändring, och det skälet torde väl de, som vilja gå ännu längre i indragning, kunna gilla, men den lämnar icke tillräckligt stöd för ett förkastande af gemensam votering såsom skiljedom mellan kamrarna i fråga om en formellt taget ovillkorligt föreslagen lönereglering. Att man icke på vissa håll var böjd för eller nöjd med att acceptera regleringen, borde naturligtvis ej inverka på bedömandet af *formfrågan*, om votering skulle ske eller icke, då sammanjämkning, såsom väl alla erkänna, icke kunnat ifrågakomma.

Utgången af frågan om voteringspropositionen förde helt naturligt med sig en konstitutionell svårighet. Kunde, efter det saken en gång behandlats, äfven beträffande extra lönstillägg i sammanhang med i ämnet väckta motioner om skrifvelse (se S. U. utlåt. 69), saken ånyo upptagas vid riksdagen? R. O. § 63 synes tala häremot. Där är nämligen stadgadt, »Hvad kamrarna sammanstämmande besluta, det vare riksdagens beslut», och det tillägges, att annars skall frågan utom i de fall 65 § R. O. upptager (gemensam votering), anses hafva för den riksdagen förfallit. Men regeringen tvekade ej att framlägga proposition, oaktadt frågan

om extra lönetillägg redan blifvit af A. K. behandlad, men förfallit i följd af beslutet att ej medgifva gemensam votering. Måhända skulle dock, säger man, kunna åberopas prejudikatet från 1908 ang. tuberkulossjukvården. Då hade motion väckts af Hrr K. A. *Tengdahl* och E. *Blomberg* om anslag för tuberkulosvård genom af kommuner, landsting och enskilda upprättade anstalter, men blifvit af S. U. afstyrkt och af riksdagen afslagen i februari. Sedan kom en kunglig proposition (N:o 166) i april månad om dylikt anslag — beloppet dock olika — och den propositionen upptogs, hänvisades till särskildt utskott och föranledde gynnsamt riksdagsbeslut. Erinras bör dock, att S. U:s afstyrkande (Utl. 7: 38:o) innehöll, att utskottet, som behjärtat saken, »anser sig emellertid och då den s. k. tuberkuloskomitéens af motionärerna åberopade förslag ännu är på K. M:ts pröfning beroende och innan den framställning, som må anses af förslaget böra föränledas, blifvit af K. M:t för riksdagen framlagd, icke kunna tillstyrka motionen», men utskottet uttalade därjämte den förhoppning, att proposition i ämnet snarast möjligt måtte till riksdagen aflåtas.

Huruvida nu detta uttalande af utskottet kunnat behörigen läggas till grund för ett upptagande af den i samma fråga, om ock med olikhet i enskilda delar, aflåtna propositionen, synes ej fullt säkert, och den skillnad, som i en grundlagsedition till § 63 R.O. göres mellan »frågor» och »ämnen» (med hänvisning till R. O. § 38 4:o), torde icke hvila på säker grund. Men visst är, att den upptogs och att enahanda blef fallet med den i år ang. fögderiförvaltningens lönetillägg till riksdagen inkomna propositionen. I båda fallen förelåg i alla händelser fara i dröjsmål, och det praktiska skälet för att riksdagen ej skulle ställa sig formellt — eller formalistiskt? — afvisande var uppenbart. Vid sådant förhållande lär den afvikelse från grundlagen, som må hafva förefunnits, kunna anses mindre vådlig, men faran i dylika fall ligger mindre i tillvägagångssättet i en särskild kasus än i risken för dennas utsträckta tillämpning. Och sönderhuggandet af en gordisk knut i stället för dess lösning har ju fått gälla såsom en bedrift. Hufvudsaken är, att *en* gång icke föder af sig *flere* gånger, och därför må man trösta sig öfver formens tillbakasettande. Måhända

skulle man härpå kunna tillämpa den kända anekdoten om den praktiska vederläggningen af det filosofiska beviset för att det är omöjligt att gå från ena sidan af ett rum till den andra, den nämligen att i praktiken utföra ett sådant gående, naturligtvis dock utan att analogien utsträcker.

Ett fall, då någon tvekan uppstod om berättigandet af gemensam votering eller icke, men med seger för den åsikt, som motsatte sig omröstningsproposition, var frågan om en *kommunal lånekassa*. Motioner voro väckta om ^{en}skrifvelse rörande utredning i fråga om inrättandet af en sådan i A. K. af herr *Rune* och i F. K. af herr *Trapp*. Det sammansatta stats- och bankoutskottet, hvilket hade ärendet under sin behandling, tillstyrkte skrifvelsen, men reservation var häremot afgifven och denna, som gick ut på afslag, segrade i F. K. Nu hade den ene motionären med skrifvelseförslaget sammanbundit beviljande af ett anslag (å 5,000 kr.), och när frågan förekom i A. K., sedan F. K. afslagit skrifvelsen, yrkades bifall till motionen, — ehuru utskottet blott förordat skrifvelse utan anslag, — troligtvis i syfte, att i följd af anslagets beviljande frågan skulle kunna blifva föremål för gemensam votering. Utskottets flertal var dock af annan mening, och något förslag med voteringsproposition kom icke till stånd. Detta förfarande öfverensstämmer ock med hvad förut i liknande fall ansetts böra gälla.

I det förevarande fallet var tydligen skrifvelsen med begäran om utredning det *hufvudsakliga*, och så hade också utskottet i sitt utlåtande uppfattat saken. Anslagets vidhängande borde icke få verka till ändring af frågans natur. Såsom i en årg. af denna tidskrift, h. 2 (för febr. 1898) visats (s. 93) har man redan så tidigt som 1868 känt sig tveksam, om ett tillfogadt anslag kunde föra med sig, att frågan om skrifvelse icke skulle behöfva förfalla vid olika beslut af kamrarna. Och såväl 1877 som 1889 gaf riksdagen, i förra fallet särskildt A. K., tillkänna den mening, att votering i sådant fall icke borde ega rum. Nu gjordes visserligen erinran, dock utan yrkande (på återremiss) i A. K. ²²/₅, men den kunde icke motivera en afvikelse från hvad både praxis, utom från äldsta tider, och ett riktigt beaktande af frågans innebörd måste säga. I sak har utgången väl föga att betyda, då frågan

om en kommunal lånekassa väl kan få sin lösning i sammanhang med ordnandet af hypotekskassebildandet, särskildt för städerna, hvilket antagligen skulle blifva till fördel för Sveriges kredit i synnerhet på den utländska marknaden. Ty denna måste blifva känslig, om *flere* olika anstalter af allmän betydelse — och understödda genom bidrag i en eller annan form af staten — från ett och samma land skola konkurrera om lån i utlandet med hvarandra och med staten själf.

Staten och storstrejken.

Några rättspolitiska anmärkningar

af

Professor C. A. Reuterskiöld.

Storstrejksexperimentet har haft en mission att fylla, som dess iscensättare näppeligen afsett eller ens haft i sina tankar. Det har nämligen å ena sidan väckt vårt folks slumrande samhällskänsla och å den andra genom den belysning, hvori det ställt de nutida maktförhållandena inom samhället, möjliggjort hvad förut syntes omöjligt — en stark och målmedveten lagstiftningspolitik emot tidens samhällsfientliga sträfvanden. Det har med all önskelig tydlighet blottat, både hvad som brister i lagen och kanske än mera hvad som brister i manlig beslutsamhet och orädd ämbetsutöfning hos dem, som äro satta att såsom statens organ tillvarataga statens intressen. Mot dessa sistnämnda brister lärer knappast finnas annat botemedel än tiden — tiden, som efter hand tvingar de gamla, sedan ungefär en mansålder tillbaka från all själfständighet systematiskt afvända samhällsspetsarna att vika för ett yngre och kanske kantigare, men också starkare slägte. Mot bristerna i lagen åter kan när som helst och bör ju förr desto hellre sökas nödig bot.

Storstrejken är icke en strejk i vanlig mening, och på intet sätt jämförlig med jättelockouten. Strejk och lockout, de äro hvarandras motsvarigheter, jättelockout och jättestrejk likaså — men storstrejk, det är, såsom numera en hvar torde af egen erfarenhet inse, något därifrån artskildt. Söka arbetsgifvare genom

en olika yrken eller näringsgrenar omfattande lockout tvinga arbetarna till eftergifter eller underkastelse, så finnes alls intet att erinra, därest arbetarne besvara en dylik åtgärd med att proklamera strejk i alla dessa eller äfven i andra och flere yrken och näringsgrenar. Men det oeftergifliga villkoret för att denna jättestrejk verkligen skall kunna bibehålla sin egentliga strejkkarakter är, att därigenom träffas arbetsgifvare, hvilka utöfva sin verksamhet såsom enskilde och icke å samhällets vägnar eller med dess särskilda koncession på villkor, som af samhället för hvarje fall föreskrifvits. Riktas strejken mot dessa senare, blir det i själfva verket samhället, som angripes, alldeles som när samhället är själf arbetsgifvare, och strejken har i och med det samma fått en helt annan karaktär än förut.

Två frågor framställa sig härvid till begrundande. Den ena lyder så: hvilket medel ges i stället för strejken åt dem, hvilka sålunda icke kunna indragas i en jättestrejk utan att denna blir riktad mot samhället? Klart är nämligen, att, få dessa icke indragas i en dylik strejk, så få de icke heller eljes begagna strejken såsom kampmedel mot arbetsgifvarne, hvaremot å andra sidan arbetsgifvarne i dessa fall icke kunna förhindras att använda lockout, åtminstone mot vissa arbetargrupper, så vida de ändock förmå hålla driften i full gång. Den andra frågan blir den: hvilka medel stå samhället till buds, därest strejk trots allt ändock skulle här utbryta och samhället sålunda nödgas försvara sina intressen i striden? Så mycket lär nämligen numera vara själfklart, att samhället, om det samma kommer med i striden, ingalunda måste förhålla sig passivt och neutralt eller låta udda vara jämt, utan är lika berättigadt som sig själf skyldigt att vidtaga behöfliga skyddsåtgärder till omintetgörande af strejkens verkningar.

Hvad den förra frågan beträffar, torde det enda effektiva medel, som skulle kunna ersätta och måhända öfverträffa strejken, vara ett ingripande från samhällets sida. Ett dylikt ingripande är här både möjligt och fullt försvarligt, då förutsättningen är, antingen att samhället själf såsom stat eller kommun är arbetsgifvare, eller att arbetsgifvarne erhållit samhällelig koncession för hvarje särskildt företag, som drifves. Hufvudintresset knytes

till dessa koncessionsfall, och här synes ingripandet bäst kunna och böra ske på det sätt, att redan i koncessionen inryckas bestämmelser angående arbetsförhållandena äfvensom förbehåll rörande möjliga ändringar i dessa bestämmelser, därest så skulle under företagets fortgång visa sig behöfligt, arbetsgifvaren naturligen obetaget att efter egen håg förbättra de villkor, under hvilka arbetet skall drivas.

Svårare ställer sig frågan om samhällets försvarsmedel. Först och främst måste denna fråga väl skiljas från frågan om försvarsmedel mot sådana strejker, som tillika innebära aftalsbrott, äfven om den s. k. samhällsfarliga strejken i de flesta fall måhända just är en sådan. Aftalsbrottet i och för sig vid arbetsaftal konstituerar ingen som helst samhällsfarlighet och kan lika väl förekomma i samband med andra strejker; reaktionen däremot bör för den skull äga rum endast i sådana former, som öfverhufvud i modern rätt pläga användas vid andra aftalsbrott. Ej heller får frågan om försvarsmedel mot samhällsfarliga strejker sammanblandas eller sammankopplas med frågan om fackföreningarnas juridiska ansvar för strejker och aftalsbrott. Redan enligt nu gällande rätt utgöra fackföreningarna särskildt bildade rättssubjekt, hvilka skulle kunna inför rätta söka, tala och svara, och någon ytterligare lagstiftning härom vore därför snarare till skada än till gagn för det sociala lifvets vidare utveckling.

En helt annan sak är, att förhållandet mellan dessa fackföreningar och fackorganisationer af arbetare å ena och arbetsgifvare å andra sidan hittills oftast varit af den art, att en aftalsbrytande strejk eller lockout icke kunnat juridiskt läggas föreningen eller organisationen till last, i det att det icke varit föreningen eller organisationen såsom sådan, som brutit aftalet, oaktadt strejken eller lockouten påbjudits af den samma i strid mot gällande aftal: det aftal, som brutits har i kanske flertalet fall varit icke kollektivaftalet mellan organisationerna, utan de på grundvalen af dessa uppgjorda arbetsaftalen med de enskilde arbetarna, hvilka sålunda hvar för sig blifvit i förhållande till arbetsgifvaren förpliktade resp. berättigade. Mellan organisationerna har intet arbetsförhållande varit rådande och således ej heller en arbetsnedläggelse kunnat innebära aftalsbrott — kollektivaftalet har endast varit så att säga

en norm, om hvars tillämpning båda parterna öfverenskommit, och denna öfverenskommelse är *uppfylld*, så snart de särskilda arbetsaftalen med hvarje enskild arbetare blifvit slutna: därefter är det arbetaren och arbetsgifvaren, icke organisation och organisation, som äro kontrahenter. Hvad som här kunde erfordras, vore antingen, att kollektivaftalet själfv blefve ett arbetsaftal i egentlig mening, d. v. s. att organisationerna såsom sådana förpliktade sig att gifva arbete resp. tillhandahålla nödiga arbetare — och sådana aftal kunna redan nu finnas — eller att organisationerna genom ny lagstiftning ålades att, ehuru kollektivaftalet icke vore ett egentligt arbetsaftal, likväl svara för sina medlemmars eventuella aftalsbrott, för så vidt dessa berott af någon organisationens åtgärd såsom strejk- eller lockoutbeslut eller dylikt. Enligt gällande lagstiftning har organisationen ingen som helst rätt eller makt att påbjuda eller förbjuda strejk och lockout, utan dess medlemmar måste på eget ansvar afgöra, om de i enlighet med organisationernas rent faktiska direktiv vilja inställa arbete, som de förpliktat sig att icke inställa, eller ej, må vara att de såsom medlemmar af organisationen också förpliktat sig att följa dess stadgar och underkastat sig dem. Just i sistnämnda omständighet kan finnas en anknytningspunkt för den nu allt oftare åskade lagstiftningen om fackföreningarnas juridiska ansvar för strejk- och lockoutbeslut.

Skulle en sådan lagstiftning komma till stånd, är gifvet, att den samma äfven blefve till gagn för samhället i de fall, då vid samhällsfarlig strejk aftalsbrott föreligger. Men detta är hvarken tillräckligt eller ens i och för sig behöfligt med hänsyn till samhällsintressenas kraf på skydd och respekterande, om än naturligen det ökade skydd, som en dylik lagstiftning innebure, icke heller bör föraktas. Hufvudsaken är dock att det skydd, som i hvarje fall och under alla omständigheter af samhället kräfvcs, icke kan ligga i en lagstiftning om fackföreningar och aftalsbrott.

Den samhällsfarliga strejken har två konstitutiva moment, det ena bestående däri, att en för samhället i dess helhet nödvändig verksamhet afstannas på sådant sätt att den allmänna samfärdseln därigenom själf förlamas eller väsentligen försvåras, det andra däri, att afstannandet åvägabringas genom en makt,

som söker konkurrera med statens egen och bjuda den samma trots. Det förra innebär en fara för folksamhället, det senare för staten, och båda äro af den art, att det icke kan vara tillräckligt att i efterhand återställa det gamla tillståndet, sedan det en gång brutits, och eventuellt uttaga skäligt skadestånd, utan faran måste, så vidt möjligt, i tid förhindras att öfvergå till verklighet, strejken måste redan vid sitt utbrott kväfvast och utbrottet själf genom lagen vid straffhot förbjudas. Skulle nämligen strejken tillåtas att blifva effektiv, om än blott för en kort tid, så innebure detta dels ett störande af samhällslifvets säkerhet och frid, som icke kunde genom restitution i någon form utjämnas, dels ett brott mot offentlig myndighet genom tillvällande af sådan myndighets makt åt enskilda maktfaktorer i samhället.

Folksamhället är en organiserad kulturgemenskap af människor med syfte och uppgift att allsidigt utveckla sig själf efter sin egenart i och genom de enskildes och de smärre samhällenas och förbandens fria verksamhet. I nutiden är förutsättningen härför en fri och tryggad samfärdsel, såväl inom landet som med utlandet, och samhällsintressena blifva därför i första rummet samfärdsintressen, andliga såväl som materiella. Att sörja för dessa intressens behöriga tillgodoseende åligger ett flertal olika anstalter och inrättningar, dels statliga eller kommunala, dels privata, såsom järnvägar och spårvägar, post, telegraf och telefon, vattenlednings-, belysnings-, renhållnings- och andra dylika verk, samt kanske först som sist den periodiska och särskildt dagspressen såsom förmedlare ej blott af nyheter och underrättelser från skilda orter, utan ock af tidens tankar och allmänna föreställningar och idéer. Alla dessa samfärdsmedel i vidsträckt mening äro sådana, som höra till det moderna sociala lifvets nödortf och utan hvilka detta lif icke skulle kunna länge fortgå eller än mindre vidare utvecklas.

Staten såsom den makt, hvilken ger det sociala lifvet säkerhet och skydd, har för den skull särskildt reglerat dessa samfärdsmedel och sökt, så långt erfarenheten styrkt ett behof däraf, genom gifna normer med eller utan straffsanktion garantera deras fria utöfning och begagnande. Men denna garanti har gifvits emot andra eventualiteter än storstrejken. Man kan härvid skilja

mellan tre, väsentligen olika fall. I det ena har lagstiftningens uppgift varit att skydda samfärdsmedlets frihet emot ingrepp och öfvergrepp från statsorganisationens egen sida: detta är händelsen med pressen, som genom den grundlag, hvilken benämnes tryckfrihetsförordningen, vunnit skydd mot sådana åtgärder från myndigheternas sida, som enligt äldre tids vunna erfarenhet varit för pressen och tryckfriheten farligast och oftast förekommande. I det andra fallet åter har lagstiftningen åsyftat ett säkerställande emot enskilda företagens möjliga exploatering af visst samfärdsmedel på ett för samhällsintresset skadligt sätt: detta har skett dels i den form, att staten själf eller genom kommunen blifvit företagare, vare sig såsom monopolist (post och telegraf, vattenledningsverk) eller under fortsatt konkurrens med de enskilde (järnvägar), dels på det sätt, att vissa företag icke fått af enskilde börjas utan särskildt tillstånd, som för företagaren inneburit både vissa förpligtanden och vissa rättigheter gent emot det allmänna och andra enskild (koncession å järnväg, spårväg m. m.). I det tredje fallet slutligen har en verklig strafflagstiftning ägt rum, nämligen för så vidt samfärdsmedlets frihet varit hotadt genom enskilda individers handlingar på sådant sätt, att därigenom uppstått en obestridd fara särdeles för materiell skadegörelse.

Exempel på en dylik strafflagstiftning ger bl. a. 19 kapitlet i gällande strafflag, hvilket afhandlar skadegörelse å egendom och i §§ 7—9, 22, stadgar straff för den, som uppsåtligen sänker fartyg, däri folk är, eller eljes åstadkommer skeppsbrott eller annan sjöskada; i §§ 10—16, 21, 22 straff för den, som förstör sjömärken eller på vissa andra sätt åstadkommer fara för sjöfarten, eller som förstör eller skadar statens och, efter konungens förordnande, enskildes, menigheters och bolags kanal- och slussverk, andra sådana vattenbyggnader, järnväg, elektriska belysnings- eller kraftanläggningar, eller telegraf- eller telefonledningar på sådant sätt, att fara för olycka kunnat därigenom uppstå eller i allt fall »väsentligt hinder eller uppehåll i verkets, byggnadens eller anläggningens begagnande», eller som uppsåtligen förstör eller skadar allmän minnesvård, brygga, bro, färja, brunn, vattenledning, gasledning, väg, gata eller farled, stängsel eller märke, som till afvärande af fara eller till varning därför vid allmän väg, gata eller

farled eller å annat sådant ställe satt är, eller grufva eller uppforodrings- eller annat konstverk, som för grufdrift inrättadt är. Likaså innehåller strafflagens kap. 12 åtskilliga bestämmelser i §§ 7—10, 12—21 om straff bl. a. för förfärdigande och begagnande af falska stämplor och märken, mynt och penningesedlar.

Lagen har emellertid äfven förutsatt möjligheten af vissa brott från deras sida, af hvilkas verksamhet samfärdsmedlens behöriga drift är beroende och detta i två riktningar. Å ena sidan kan nämligen genom fel eller försummelse från dessas sida skada för andra uppstå, och lagen kan då naturligen med straff belägga dylika handlingar, i den mån så finnes erforderligt; å den andra är möjligt, att företagets principaler genom personalens fel eller försummelse tillfogas afbräck på sådant sätt, att handlingen förklarås straffbar. Exempel å förra slaget af farliga handlingar, hvilka dock i detta sammanhang äro af mindre betydelse, erbjuder allmänna strafflagens kap. 11 § 15 om den, som far öfverdådigt fram, så att annan däraf skadas kan, å viss allmänneligen befaren plats; äfven genom särskilda reglementen och specialförfattningar kunna liknande handlingar med straff beläggas eller förklaras grunda skadeståndspligt. Hvad åter angår det andra slaget af farliga handlingar, falla de, när fråga är om statens verk och inrättningar, under 25 kap. i strafflagen, som handlar om brott af ämbetsmän, så framt den som begått handlingen kan hänföras till ämbets- eller tjänstemän eller genom lag eller författning är med dessa likställd. Det samma gäller, när fråga är om dem, som blifvit satta att förvalta städers, menigheters eller allmänna af konungen stadfästade inrättningsars angelägenheter, liksom ock, ehuru i helt ringa utsträckning (§§ 15, 22), om dem, som äro i tjänst hos enskilde, menigheter eller bolag, hvilka äga kanal- eller slussverk, eller annan sådan vattenbyggnad eller järnvägsanläggning, som genom konungens förordnande erhållit samma skydd som statens egna motsvarande verk mot skadegörelse: dessa personer äga ock själfva, enligt strafflagens kap. 10 § 5 liknande skydd som offentlig myndighet emot angrepp under tjänsteöfning.

Af de bestämmelser, som finnas i 25 kap. af strafflagen, har särskildt § 19 betydelse med hänsyn till strejkhandlingar. Där

stadgas, att den ämbetsman, som, utan lof eller tillkännagifvet förfall, sig från tjänstgöring afhållit och ej kunnat med kallelse träffas eller inställas, skall, därest han ej kommer inom tre månader, sedan kallelse i allmänna tidningarna ågått, varda afsatt. Och i de fall, då 25 kapitlet analogiskt tillämpas, är därjämte möjligt, att sådan afsättningspåföljd kan inträda äfven under andra förutsättningar, jämlikt de vid anställningen träffade eller förelagda villkoren och eljes gällande föreskrifter. Men i öfrigt saknas stöd af lagen för särskild reaktion mot strejkande personal vid samfärdsanstalterna.

Frågar man sig, om och hvar i strafflagen sådana stadgan- den skulle kunna införas, så synes svaret ej behöfva vara tvivelaktigt. Att bestämmelser erfordras, därom har storstrejken år 1909 burit fullgodt vittnesbörd, — myndigheternas åtgärder hade med bättre stöd i lagen för visso blifvit andra och kraftigare till samfärdselns upprätthållande än de nu, äfven sedan den första slappheten gett vika, kunde blifva. Lika väl som, enligt strafflagens kap. 8 § 14, den blir straffbar, hvilken kring landet sprider ut »lögner eller falska rykten, de där för rikets säkerhet farliga äro, i uppsåt att därmed komma allmänt buller eller oväsande åstad», och lika väl som, enligt samma kap. 8 § 13, den blir straffbar, hvilken bådard upp »krigsfolk eller håller manskap samman, som hemlof fått, att därmed utföra brott emot allmän säkerhet eller medborgerlig frihet», lika så väl kan och bör den anses straffvärd, om än i vida mindre grad, som kommer »allmänt buller eller oväsande» åstad eller utför »brott emot allmän säkerhet eller medborgerlig frihet» genom pliktvidrigt inställande af arbete i samfärdsinrättningarnas tjänst, alldeles oafsedt om han tillika behandlas såsom ämbets- eller tjänsteman eller ej. Och än mera gäller, att den, som uppmanat eller förledt till dylik arbetsinställelse, bör straffas och straffas såsom den där sökt förleda till ohörsamhet mot lag eller laga myndighet, eller i svårare fall lika med den som varit anstiftare eller anförare vid uppror. Detta mål skulle kunna vinnas genom införande i strafflagens kap. 8 eller kap. 10 af en ny paragraf, som möjligen kunde insättas i förra fallet såsom § 23 och i det senare såsom § 11 samt erhålla ungefärligen följande lydelse:

»Har någon, muntligen inför menighet eller annan folksamling eller eljes å sammankomst af hvad slag det vara må, eller i egen eller annans skrift, den han utspridt eller utsprida låtit, uppmanat till eller annorledes sökt framkalla eller främja arbetsinställelse inom sjöfarts- järnvägs- eller spårvägsanstalter, post, telegraf eller telefon, belysnings-, renhållnings-, vattenlednings- eller andra dylika verk och inrättningar; straffes, när däraf ingen straffbar verkan kom, med fängelse. Kom däraf hinder för samfärdseln, vare straffet straffarbete i högst 2 år.

Hvar, som i sådan arbetsinställelse tager del, straffes, där han under anställningen varit pliktig att icke utan lof eller tillkännagifvet laga förfall sig från tjänstgöring eller arbete afhålla och ej är jämlikt annat lagrum straffbar, med böter eller fängelse i högst 1 år».

Beträffande formuleringen behöfver här blott framhållas, att inom sjöfartsnäringen arbetsinställelse redan i vissa fall är straffbar enligt sjölagen, och att i allmänhet ingen straffbarhet bör stadgas för deltagande i arbetsinställelse, så vida ej pligt att underlåta detta förelegat, vare sig en sådan pligt grundats på lagbesämmelse eller, såsom ofta är fallet, på ett aftal; i hvarje fall är det möjliga aftalsbrottet såsom sådant här utan betydelse. Emellertid vore den ofvan föreslagna bestämmelsen, såsom storstrejkens erfarenheter ock visat, icke tillräcklig. Däraf träffas nämligen hvarken arbetsinställelser inom den periodiska pressen, eller det ingripande i offentlig myndighets ämbetsutöfning, som på ett synnerligen uppseendeväckande sätt till en början tolererades under denna storstrejk och hvartill storstrejksledningen tyvärr ostraffadt tilläts göra sig skyldig. Beträffande sistnämnda förhållande synes därför ett tillägg till strafflagens kap. 10 § 20, som hotar den, hvilken griper konungens befallningshafvande i ämbetet, med böter eller fängelse i högst sex månader, lämpligen kunna insättas med förslagsvis följande formulering:

»Lag sammå vare, där någon i ord eller gering, utan så är, att han därmed blifvit behörigen ombetrodd, anbefaller, tillåter eller förbjuder något, som enligt lag och författningar tillhör konungens befallningshafvande eller annan civilmyndighet, som i § 12 sägs, att anbefalla, tillåta eller förbjuda. Sker sådant i sammanhang med arbetsinställelse i syfte att därigenom bringa den allmänna samfärdseln till afstannande, och kom däraf fara för ordningens bestånd eller för arbetsvilliga att fortsätta eller upptaga arbete, som arbetsinställelsen afsett att omfatta, vare straffet straffarbete i högst 2 år».

I sammanhang härmed torde emellertid ytterligare ett tillägg vara på sin plats, för så vidt de lagliga myndigheterna skola kunna genom ingripande i tid medelst häktning förhindra fortsätta uppmaningar till straffbar arbetsinställelse och fortsatt tillvällande af offentlig myndighets maktöfning. Detta tillägg kunde införas i K. F. om strafflagens införande 16 febr. 1864 § 19 mom. 6 på det sätt, att efter orden i andra punkten »och kan det ej skäligen befaras, att han afviker» inrycktes t. ex. orden »eller sitt brott upprepar eller fortsätter eller att etc.». Äfven i samma moments andra stycke kunde måhända efter orden »förekommer mot honom skäligen anledning att han afviker» sättas »eller sitt brott upprepar eller fortsätter». Därigenom vunnes, att de undantag från regeln att den, som har »ämbete eller tjänst eller fast egendom eller eljes stadigt hemvist eller yrke», icke får i häkte tagas, oaktadt å brottet kan följa straffarbete, — liksom att den, som ej har stadigt hemvist och misstänkes för ringare brott, må häktas blott när afvikande kan befaras — utvidgades att omfatta sådana fall, där det i den allmänna säkerhetens intresse vore önskligt, att häktning efter omständigheterna finge äga rum.

Hvad slutligen angår arbetsinställelser inom den periodiska pressen, vore visserligen tänkbart och möjligt att härom låta samma bestämmelser gälla som om sådana inom öfriga anstalter för samfärdseln. Men dels äro tidningarna ett samfärdsmedel

af helt annat slag, dels erbjuder det svårigheter att likställa tryckerierna, hvilka tjäna ej blott den periodiska pressen, utan i allmänhet den litterära alstringen och dessutom anläggas utan koncession från staten, med andra verk och inrättningar för allmänhetens betjänande. Här torde snarare en sådan lagstiftning vara ändamålsenlig; hvarigenom typografernas fackförbund finge en fullt ut korporativ karaktär och arbetet tryggades genom denna korporations egen, statligt erkända rätt. Redan nu är typografyrket tämligen skrämmässigt anordnad, hvad arbetarne däri beträffar; det återstår att, med lagstiftningens hjälp, bättre reglera förhållandet mellan dem och boktryckarne såsom båda lemmar af samma korporation. Och skulle en dylik lagstiftning visa sig ännu vara för tidigt påtänkt, lär den i allt fall blifvande aftalslagstiftningen här kunna råda bot för de värsta olägenheterua. Om och i hvad män därjämte en särskild lagstiftning kunde vara af behofvet påkallad i fråga om s. k. allmänfarliga strejker, hvilka hota med viss skadegörelse å egendom eller å personers helse och lif, äfvensom beträffande sådana åtgärder som blokad, bojkott och dylikt, skall icke i detta sammanhang undersökas. Fasthållas måste blott, att en lagstiftning i denna riktning alldeles icke kan ersätta det ofvan framhållna behofvet af lagstiftning mot samhällsfarliga arbetsinställelser: samhällsfarlig och allmänfarlig äro icke alldeles identiska begrepp.

Kollektivaftal i Finland.

Af

Jur. kand. Alexander Frey.

I motsats till hvad fallet är i Sverige har någon enhetlig arbetsstatistisk undersökning angående kollektivavtal icke blifvit verkställd i Finland. Följden häraf är, att den kunskap, som beträffande förekomsten af dessa aftal kan erhållas, måste stödja sig på mer eller mindre osäkra källor, muntliga meddelanden och sparsamt förekommande uppgifter i litteraturen. Det är särskildt vanskligt att för tiden före år 1906 erhålla uppgifter i förevarande ämne. Att kollektivaftal likväl förekommit i Finland redan på 1890-talet framgår ur meddelandet i Arbetsstatistisk Tidskrift (1907 nr 25 s. 98), att af 532 under åren 1890—1906 i Finland timade arbetsinrättelser 51 eller 9,6 % gällt tvister om kollektiva aftal af olika slag, såsom om lönetariffer, ordningsregler, arbetarnes rätt att tillhöra arbetare- eller fackföreningar samt andra organisationsfrågor. Som ett allmänt omdöme torde man likväl kunna vedervåga påståendet, att kollektivaftalen före år 1906 spelade en mindre väsentlig roll vid regleringen af arbetsförhållandena inom Finlands industri. Huruvida de svårigheter arbetarnes organisationssträfvanden under nämnda tid i följd af det dåvarande politiska läget i landet hade att bekämpa varit en medverkande orsak härtill, torde i detta sammanhang kunna lämnas därhän. Faktum är emellertid, att arbetarnes fackliga organisation först under åren 1906 och 1907 tog ett raskt uppsving, och att de flesta i landet för närvarande gällande kollektivaftal och tariffer härstamma från denna tid. Redan i november 1907 föranstaltade den i april samma år bildade »Finska

Fackorganisationen» (landssekretariatet) en enquête rörande då gällande kollektivaf tal, hvars resultat visserligen icke är fullt tillförlitligt, men likväl lämnar en ungefärlig bild af kollektivaf talets utbredning i landet vid nämnda tidpunkt.

Enligt sagda undersökning förekommo kollektivaf tal inom 18 industrigrenar samt hade ingåtts mellan 186 fackafdelningar och 177 arbetsgifvare, till hvilka ytterligare 699 arbetsgifvare anslutit sig. Kollektivaf talet omfattade sammanlagdt 19,840 arbetare eller icke fullt 15 % af hela arbetareantalet inom landets industri, hvilket enligt 1907 års officiella statistik uppgick till 135,415 personer. Vid utgången af år 1907 hade till fackorganisationen anslutit sig 18 fackförbund och 5 platsorganisationer med sammanlagdt 25,197 medlemmar eller icke fullt 20 % af hela arbetarestammen i landet. Denna siffra erbjuder en jämförelse af iintresse, ty däraf synes framgå, att en mängd af de arbetare, som anslutit sig till de gällande kollektivaf talet, varit oorganiserade. Detta antagande bekräftas af uppgifterna öfver de till fackorganisationen hörande arbetarnes fördelning på yrkesgrupper, ty ur den häröfver uppställda tablån framgår, att omkring tredjedelen af samtliga organiserade arbetare hör till yrkesgrupper, inom hvilka kollektivaf tal alls icke förekomma, eller inom hvilka antalet organiserade i afsevärd mån öfverskjuter antalet arbetare, för hvilka kollektivaf tal äro gällande. För år 1908 har fackorganisationen icke publicerat några uppgifter om kollektivaf tal, vare sig detta berott därpå, att man ansett ställningen oförändrad eller måhända — försämrade. Fackorganisationens eget medlemsantal nedgick under år 1908, oaktadt 9 yrkesförbund med sammanlagdt 6,746 medlemmar under året tillkommo, från 25,197 till 23,909 personer, och af alla tecken att döma minskades jämväl kollektivaf talets antal eller åtminstone numerären af de arbetare, som fullgjort sitt arbete enligt sådana af tal.

Orsaken härtill torde stå att söka i den nedgående ekonomiska konjunkturen och en i följd däraf hos arbetsgifvarne allt mera växande obenägenhet att afsluta kollektivaf tal. Då glidande löneskolor icke veterligen i Finland tillämpats vid uppgörandet af lönetarifferna, har förefintligheten af kollektivaf tal varit ägnad att förhindra arbetsförhållandenas afpassande efter konjunkturernas växlingar, hvarjämte de stabila tarifferna mindre smidigt kunnat

lämpas efter teknikens framsteg och individuella olikheter hos arbetarne. Inom flera industrier hafva dessutom de af enstaka arbetsgifvare afslutade lokala aftalen omöjliggjort ett enhetligt ordnande af arbetsförhållandena och därför af arbetsgifvarne betraktats som en besvärlig inskränkning af handlingsfriheten. Det bör nämligen ihågkommas, att de flesta kollektivaftal i Finland icke äro hvad man i Sverige benämner riksafstal, utan mer eller mindre lokalt begränsade. Dessutom tillkommer ett rent psykologiskt moment, nämligen motviljan att underkasta sig de tidsödande samt fysiskt och psykiskt tröttande förhandlingar, som i regeln föregå afslutandet af hvarje kollektivaftal. Särskildt inom metallindustrien, där hvarje arbetsgifvare sysselsätter till en mängd olika fackafdelningar hörande arbetare, hafva ifrågavarande förhandlingar för de relativt fåtaliga arbetsgifvarne utgjort ett verkligt onus, hvarför man icke torde fara mycket vilse, om man antager att utsikten till befrielse från denna tunga medverkat till uppkomsten af den af Finska Metallindustriens Arbetsgifvareförbund i början af innevarande år uttalade och af en mängd arbetsgifvare inom andra industrier sedermera omfattade opinionen, att arbetsgifvarne icke vidare borde inlåta sig på afslutandet af kollektivavtal, åtminstone icke i deras nuvarande form.

Däremot har klagan icke i allmänhet försports däröfver, att ingångna kollektiva aftal icke skulle hafva hållits i helgd. Något mera uppseendeväckande brott af kollektivaftal torde hvarken å arbetarnes eller arbetsgifvarnes sida under den nu ifrågavarande tidsperioden hafva förekommit.

I händelse arbetareorganisationerna vore vederhäftiga för de förluster eventuella aftalsbrott kunde medföra, i fall aftalen omfattade hela landet och vore begränsade endast i fackligt afseende samt om möjlighet förefunnes att i någon mån lämpa lönetarifferna efter konjunkturernas växlingar, skulle arbetsgifvarnes i Finland motvilja mot kollektivaftalen säkerligen försvinna eller åtminstone i väsentlig grad reduceras. Någon utsikt att i praktiken ernå ofvannämnda förutsättningar torde emellertid icke föreligga.

Följande närmare uppgifter torde belysa kollektivafstalets utbredning inom några af de viktigaste industrierna:

Inom tryckeriindustrien trädde en »tariff för sättningsarbete» i

Helsingfors» i kraft redan 1 maj 1893. Denna aflöstes af en allmän »aflöningstariff för typograferna i Finland», som gällde från 1 april 1900. Den nuvarande tariffen, som godkänts af Boktryckeriföreningen i Finland (numera Grafiska Industriens Arbetsgifvareförbund) och Finska Typografförbundet, äger giltighet från 1 mars 1906 till 1 januari 1911, hvarefter den kan uppsägas under förra hälften af hvarje år till samma års utgång. Typografernas tariff är veterligen det första hela landet och hela yrket omfattande kollektivaftal i Finland samt gäller för c:a 3,500 arbetare. Denna tariffs inverkan på löneförhållandena inom tryckeriindustrien har varit föremål för en särskild arbetsstatistisk undersökning, utförd af G. R. Snellman (Arbetsstatistik VII. Helsingfors 1908).

Jämväl inom *bokbinderiet* gäller en allmän tariff för hela landet från 1 januari 1907 till 1 januari 1911. Denna tariff har godkänts af Finska Bokbinderiägareförbundet och Finska Bokbindareförbundet samt omfattar c:a 700 arbetare.

Inom *metallindustrien* ingicks det första egentliga kollektivaftal i juli 1906 emellan Finska Metallindustriens Arbetsgifvareförbund och ett enskildt till yrket hörande fack, bleckslagarne i Helsingfors. Den långvariga metallarbetarestrejken i Helsingfors sommaren och hösten sagda år bilades i november 1906 genom undertecknandet af ett kollektivaftal emellan nyssnämnda förbund och särskilda metallarbetarefackafdelningar. Detta aftal, som omfattade c:a 2,000 metallarbetare i Helsingfors, utgick med utgången af 1908, då det af arbetsgifvarne uppsades, utan att ersättas af nytt aftal. Jämväl ett i Viborg under våren 1907 ingånget kollektivaftal, gällande för c:a 400 arbetare, utgick i april 1909 på uppsägning af arbetsgifvarne och har icke förnyats. Inom metallindustrien gälla kollektivaftal fortfarande i Tammerfors för c:a 800 arbetare och i Jakobstad för c:a 150 arbetare äfvensom för gjuftarne i Wasa och Haapakoski, till antalet sammanlagt 75.

Inom *pappers- och trämasseindustrien* träffade Kymmene Aktiebolag med c:a 2,500 arbetare den 25 mars 1907 ett kollektivaftal af största härvidd för den finska pappersindustrien med 14 vid bolagets fabriker existerande fackorganisationer. Samma år ingingos kollektivaftal jämväl vid Ingerois träsliperi, Walkiakoski fabriker samt Kangas och Hovinmaa pappersbruk med samman-

lagdt något öfver 1,000 arbetare. Samtliga dessa aftal äro i enlighet med den principiella ståndpunkt emot dylika aftal, som Finska Pappers- och Trämasseindustrien numera i frågan intagit, uppsagda och utgå inom förloppet af detta år.

Sågägarne i Kotka afslöto år 1907 ett kollektivafstal med sina c:a 2,000 arbetare, hvilket aftal varit gällande intill våren 1909, då det af arbetsgifvarne uppsades, utan att något nytt aftal i dess ställe kommit till stånd. Äfven vid en mängd andra sågar torde tariffer varit gällande, ehuru någon utredning beträffande dem icke stått till buds. Fackorganisationen uppgifver i sin enquête af 1907 antalet på grund af kollektivafstal arbetande sågarbetare till c:a 3,000.

Inom *textilindustrien* och *glasindustrien* gälla veterligen icke några kollektivafstal.

Däremot förekomma sådana i mängd i de till *byggnadsbranchen* hörande yrkena.

Sålunda hade enligt fackorganisationens årsberättelse för 1908 *stenarbetarne* vid utgången af nämnda år 15 aftal för 2,500 arbetare, *snickare* och *timmermän* lokala kollektivafstal på en mängd orter i landet för c:a 3000 arbetare, och *målarna*, hvilkas aftal i Åbo och Viborg likvisst utlöpt utan att förnyas, 12 aftal med 136 arbetsgifvare för c:a 1,600 arbetare. *Murarne* hade icke anslutit sig till fackorganisationen, hvarför uppgifter om dem icke kunnat meddelas. Däremot uppgifvas *asfaltarbetare*, *cementarbetare*, *tapetserare* och *sotare* följa tariffer.

Bland handtverkarne hafva *skrädderiarbetarne* en mängd lokala tariffer för c:a 1,000 arbetare, *skomakeriarbetarne* likaså för icke uppgifvet antal arbetare, *sadelmakarne* endast 2 tariffer, gällande för 13 arbetsgifvare och 50 arbetare, samt *bagarne* 10 tariffer för 101 arbetsgifvare och 375 arbetare. Af de sistnämnda tarifferna utgingo likväl 6 under förloppet af 1909. Okänt är, huruvida de förnyats.

Hvad slutligen *jordbruksarbetare* och *skogsarbetare* vidkommer, torde dessas organisation ännu icke hafva fortskridit så långt, att avslutandet af kollektivafstal med dem kunnat annat än i undantagsfall ifrågakomma.

Af det ofvanstående framgår, att kollektivafstalet i Finland

vunnit större utbredning inom den mindre industrien och handtverkeriet än inom storindustrien. Huruvida detta beror på arbetsgifvarnes fastare organisation inom sistnämnda kategori eller på andra orsaker, må i detta sammanhang lämnas därhän. Öfverhuvudtaget kan man likväl säga, att kollektivaftalet tillsvidare är relativt okänt i Finland, och att på arbetsgifvarnes sida en tydlig och medveten sträfvan att söka frigöra sig från denna form af det industriella arbetsaftalet på senare tider varit märkbar.

Slutligen må tilläggas, att frågan om kollektivaftalet på basen af ett af Dr. G. GRANFELT utarbetadt referat i ämnet (Tariffaftalet eller det s. k. kollektiva arbetsaftalet. Tidskrift utg. af Juridiska föreningen i Finland 1907 s. 129) varit föremål för diskussion vid första allmänna finska juristmötet i Helsingfors den 29—31 augusti 1907, äfvensom att lagberedningen i sitt år 1908 utgifna förslag till lag om arbetsaftal i ett särskildt kapitel föreslagit en privaträttslig normering jämväl af kollektivaftalet, här benämndt tariffaftal. Utsikterna att detta lagförslag skall blifva gällande äro dock för närvarande ganska små.

Den österrikiska valreformen från nationalitetsproblemets synpunkt.

Av

Docent. Sigfrid Wallengren.

1. Historik.

I den politiska valrättens historia bildar året 1848 epok. Det är då, som den »*allmänna rösträttens*» idé rotfästes i den franska statsrätten, utrustad jämväl med attributen lika och direkt. Visserligen hade den redan tidigare vunnit insteg i nästan alla schweitziska kantoner med representativ författning; i detta lilla land hade sålunda »på en tid, då i hela det övriga Europa ännu en inskränkt valrätt bestod, den allmänna rösträtten nästan fullständigt förverkligats». ¹ Men det är Frankrikes föredöme, som verkat befruktande på valrättens allmänneliga demokratisering. Medan stoffet till hela den parlamentariska apparaten i väsentlig mån hämtats från den brittiska mönsterstaten, är den allmänna rösträtten fransmannens huvudinsats i den europeiska författningsutvecklingen.

Det dröjer dock ända till 1867, innan något av de större kulturlanden följer Frankrikes exempel. Ty knappast kan man taga med i räkningen den parodi på allmän rösträtt, som kom Preussen till del genom den kungl. förordningen av 30 maj 1849 och den oktrojerade författningen av följande år — det »treklassvalsystem», som av BISMARCK karaktäriserats med yttrandet, att »en förnuftsvidrigare, eländigare vallag icke i någon stat har blivit utfunderad» ². Själv satte han den allmänna, lika och direkta

¹ G. MEYER, Das parlamentarische Wahlrecht (1901), s. 154. Det var den franska julirevolutionen, som gifvit stöten till denna utveckling i Schweiz.

² G. MEYER, Ueber die Entstehung und Ausbildung d. allg. Stimmrechts (1897), s. 20.

rösträtten såsom en av stödjepelarna för det tyska enhetsverket 1867. Ett mindre land, Danmark, hade dock redan 1849 införlivat institutet med sin statsrätt, ehuru med stark modifiering genom det höga åldersstrecket. Och den grekiska revolutionsförfattningen av 1864 hade givit aktiv valrätt åt alla tjuogoettåriga män.

Det 1871 nybildade Tyska riket tog liksom alla andra författningsinstitut även den allmänna rösträttens organisation i arv från den nordtyska förbundsstaten. I anslutning till dennas och tyska rikets lagstiftning införde även en del tyska delstater den allmänna rösträtten i sina författningar, om också i förbindelse antingen med indirekt valsätt eller, såsom oftast, med en privilegievalrätt vid sidan om den allmänna. Men efter 1870-talets begynnelse medför den europeiska författningsutvecklingen icke på rätt länge några förvärv åt den allmänna rösträtten. De sociala krafterna fortsätta emellertid sitt både tysta och bullersamma arbete, och 1890-talet blir vittne till den allmänna rösträttens seger i Spanien (1890)¹, Belgien (1893 — graderad rösträtt), Bulgarien (1897) och Norge (1898 — indirekt valsätt till 1905). Under det nya århundradets första decennium glida flera stater in i strömmen. Så Finland (1906), Österrike (1907) och Sverige (1909)².

Även vi hava således omsider infogat den »allmänna» rösträtten i vår författning, om vi också visserligen icke gjort den såsom de typiska demokratierna till ensam grundval för densamma; den har i alla fall insatts som en av dess hörnstenar. Samtidigt

¹ I Spanien hade redan författningen av 1869 infört allmän rösträtt; men med Bourbonernas restauration 1874 voro dess dagar till ända.

² Baden och Württemberg hava genom nyligen genomförda reformer (1904 och 1906) gjort sin allmänna valrätt mera effektiv (de indirekta valens resp. privilegievalrättens avskaffande). Sachsens nya valrätt (1909) bibehåller erläggandet av direkt statsskatt såsom villkor och inför därjämte en efter ekonomiska synpunkter 4-graderad röstskala. Däremot kommer bland de större tyska delstaterna Bayern (valreform 1906) nära den allmänna valrätten. I Holland och England är valrätten censusbestämd, ehuru genom valreformer (i det förra landet senast 1884, i det senare 1896) demokratiserad. Census finnes även i Serbien, Rumänien och Ungern (valreformfrågan aktuell). I Italien och Portugal verkar den visserligen ytterst elementära »bildningscensus» till följd av folkets okunnighet som en ekonomisk census. — I den nordamerikanska unionens stater har under 1800-talets lopp rösträtten successivt gjorts allmän. Den är öfvervägande sådan jämväl i engelska Australien. Däremot icke i Japan. — Överallt avses den lägre (eller enda) kammaren.

hava vi även i valtekniskt hänseende rekonstruerat och distinktare utgestaltat vår valrätt, därvid bl. a. tillegnande oss en valmetod av en innebörd, som radikalt avviker från den forna. Vi stå vid en epok i vår valrättshistoria. Det kan under sådana förhållanden vara av intresse att kasta en blick omkring oss för att se, hur man har det ordnat i andra länder, som i förevarande betydelsefulla avseende äro på samma utvecklingsväg som vi.

Man skall vid ett dylikt studium erfara sanningen av JELLINEKS ord: »Trots all individuell egenart gå genom alla moderna staters byggnad i kraft av gemensamma rättselement och av inom vissa gränser gemensam social organisation många gemensamma grunddrag, vilka nödvändigtvis hava till följd den typiska utgestaltningen av vissa rättsinstitut och rättssatser i den enskilda statens rätt»¹. Å andra sidan skall man också komma att erinra sig att, såsom LASSALLE en gång förkunnat, »de *faktiska maktförhållanden*, som i ett *givet* samhälle bestå», bestämma dess lagars innehåll². De det samhällseliga livets krafter, som framdriva den politiska utvecklingen, äro icke de samma i alla länder eller uppvisa icke enahanda styrkeförhållanden. Därför avsätta de också från land till land skiljaktiga rättssystem. Så företer också organisationen av den »allmänna» valrätten, allteftersom den är anpassad efter skilda förutsättningar av sakförhållanden och sociala spänningar, många variationer. Vi frånsä härvid dess faktiska betydelse som politiskt maktmedel; i det avseendet äro skiljaktigheterna ännu större.

Den förra av dessa båda anmärkningar äger sin tillämpning på de efter »västerländskt» mönster sammansatta och organiserade staterna. Den stat, vars valreform till tiden närmast föregår den svenska och här skall göras till föremål för en studie, *Österrike*³, uppvisar från det vanliga moderna statsskemat så avvikande grunddrag, att uti denna den senare anmärkningen däremot finner sin skarpa belysning. Naturligtvis företer även den österrikiska valrätten allmänt moderna drag, särskilt med avseende på röst-rätten i inskränkt mening och valtekniska enskildheter, och dessa

¹ Gesetz und Verordnung (1887), Vorrede s. VII f.

² Gesamtwerke hrsg. v. E. BLUM I s. 45.

³ »De i riksrådet företrädde konungarikena och länderna», den västra (cisleithanska) hälften av den österrikisk-ungerska dubbelmonarkien.

delar erbjuda från åtskilliga synpunkter ett stort intresse. Men systemets allmänna resning har fått sin alldeles egenartade prägel av den österrikiska statens fullständigt ovästerländska byggnad — en byggnad »så drastiskt egendomlig, att vi kunde tro oss förflyttade till ett annat tidevarv eller en annan värld»¹.

Den typiska västerländska staten är en *nationalstat*, men Österrike är en *nationalitetsstat*. Medan den förra — i allmänhet talat — sammanfaller med en nation, så sluter den senare inom sig en mångfald nationer. Och hos varje nation innebor i våra dagar en statsbildande tendens, en strävan att bilda en egen stat för sig. »Det som känner sig som en enhet, vill också stärka och vårda denna enhet; men sådan vård är möjlig blott genom en kraftig organisation, vilken är att finna endast i en stat»². Det består sålunda en stark spänning mellan detta nationalitetens naturliga ideal och den österrikiska staten, bildad och upprätthållen av andra krafter, av de nödvändigheter, som ligga i de många folkens utrikespolitiska situation, i deras splittrade sammanblandning på samma territorium, i det ekonomiska livets fordringar. Som det nu är; äro de emellertid hänvisade till att söka en »Ausgleich» med varandra. Det faller av sig självt, att den parlamentariska valrättens organisation skall i hög grad påverkas av de motsatta nationernas ävlan att var för sig ernå så stor andel av politisk makt som möjligt. Den nationella sidan av de nya valrättsbestämmelserna träder därför fram med anspråk på en lejonpart av uppmärksamheten. Innan vi från denna synpunkt studera den österrikiska parlamentsreformen, skola vi emellertid kasta en hastig blick på huvuddragen av den nu försvunna österrikiska folkrepresentationens sammansättning och de förändringar, den undergått intill valreformen 1907.

¹ KJELLÉN, Stormakterna (1905) I, s. 68.

² JELLINEK, Allgemeine Staatslehre (1905) s. 115. — »Varje folkstams naturliga ideal är den självständiga nationella enhetsstaten». SPRINGER, Grundlagen und Entwicklungsziele der österreichisch-ungarischen Monarchie (1906) s. 186. Om den »utmaning mot nationalitetsprincipen», som den österrikiska staten utgör, se vidare KJELLÉN, a. a. s. 74 ff.

De konstitutionella försöken i de habsburgska arvländerna under inflytande av den franska februarirevolutionens äggelser misslyckades. Det var först efter olyckorna i 1859 års italienska krig, som det österrikiska författningsslivet åter väcktes (oktoberdiplomet 1860 — med federalistisk tendens)¹. Genom det s. k. februaripatentet 1861 och därmed i sammanhang utfärdade lagar fullbordades landets övergång till konstitutionella statsinrättningar (nu emellertid efter kejsarens svängning med mera centralistisk riktning). En »grundlag över riksrepresentationen» organiserade »riksrådet» som det gemensamma folkorganet. Det utgjordes av ett aristokratiskt-monarkiskt herrehus och ett representanthus (Abgeordnetenhaus) av 343 medlemmar, valda av de olika kronländernas *lantdagar*, hvilka med riksrådet dela de representativa befogenheterna. De senares sammansättning grundades på en något moderniserad ståndsprincip; de blevo »*intresserepresentationer*» och sådana äro de alltjämt. De bestå dels av »virilister», det är självskrivna medlemmar, särskilt högre andliga dignitärer och universitetsrektorer, dels av valda ombud för olika »kurior»: storgodsägarnes, handels- och industrikamrarnas, städernas samt lantkommunernas. Någon för hela riket gemensam valrätt gavs icke, utan var det överlämnat åt hvarje lantdag att för sig bestämma däröver. Ett kronlands riksrådsmedlemmar utsågos av dess lantdag kurievis.

1861 års författning var en, visserligen federalistiskt färgad, helstatsförfattning, gällande för monarkiens alla landsdelar, även Ungern och Kroatien. Det med abstinensens vapen igångsatta motståndet från ungrarna och kroaterna och jämväl från tseckerna och polackerna — de båda förstnämnda folkens lantdagar uraktlätto att välja riksrådsmedlemmar och de två sistnämnda na-

¹ För framställningen av den förutvarande valrätten och dess historia, se MEYER, Das parlamentarische Wahlrecht (1901) s. 266 ff., PYFFE-ROEN, L'électorat politique et administratif en Europe (1903), s. 209 ff., STRAKOSCH-GRASSMANN, Das allgemeine Wahlrecht in Österreich seit 1848 (1906). HERRNRITT, Die österreichische Parlamentsreform, Arch. f. öff. Recht XXII (1907), s. 67 ff., PERNERSTORFER, Neu-Österreich, Die neue Rundschau 1907: 2, s. 1258 ff., KELSEN, Kommentar zur österr. Reichsratswahlordnung (1907), s. 1—20; Bericht d. Wahlreformausschusses (1906); ULBRICH, Das Staatsrecht d. öst.-ung. Monarchie, Marquardsens Handb. d. öff. R. IV: I, 1, s. 77 ff.

tionaliteternas ombud strejkade¹ — framkallade författningens suspension 1865. Två år senare — efter ett nytt olyckligt krig — upprättades den dualistiska regimen. Den representativa organisationen ändrades därhän, att riksrådet blev en representation endast för den västra rikshälften (»de i riksrådet företrädde konungarikena och länderna»), medan »den ungerska kronans länder» (Ungern-Siebenbürgen och Kroatien-Slavonien) fingo sin egen riksdag och för dubbelmonarkiens gemensamma angelägenheter inrättades de s. k. delegationerna. Antalet medlemmar i riksrådets Abgeordnetenhaus nedsattes till 203. Fortfarande skulle dess ledamöter även enligt 1867 års ordning utses av lantdagarna, och, liksom fallet varit 1861, skedde detta kurievis.

Den fortsatta abstinensobstruktionen från de nationalradikala partien föranledde emellertid omsider en efter stormiga förhandlingar genomförd betydelsefull reform i centralistisk riktning. Genom en lag av år 1873 rycktes nämligen riksrådsvalen undan lantdagarnas befogenhet; representanthusets medlemmar skulle hädanefter väljas av »folket» självt utan lantdagarnas mellanhand. »Därigenom skulle representanthuset emanciperas från de politiska striderna i lantdagarna, hvilka upprepade gånger vägrat företaga valen till riksrådet, och den enhetliga stats tanken befordras»². Men »folket» organiserades för riksrådsvalen på enahanda sätt som det var organiserat för lantdagsvalen. De nu till ett antal av 353 förökade folkombuden skulle utses av de fyra nyss omnämnda intressegrupperna; några »virilister» finnas däremot icke, såsom i lantdagarna. På storgodsägarnes lott föllo 85 platser, på handels- och industrikamrarnas 21, på städernas 118 och på landskommunernas 129. Den sistnämnda klassen valde genom elektor, de tre förstnämnda direkt. Valrätten var knuten till helt skiljaktiga förutsättningar icke blott i de olika väljar klasserna utan även i de olika landen. Utom klassvalet hörde emellertid även en hög census till den österrikiska valrättens rekvizita.

Men även i habsburgarmonarkien gjorde sig tidens sociala omvandlingar och därmed sammanhängande demokratiska ström-

¹ Även från Venedig uteblevo ombud.

² HERNRITT, a. a. s. 69.

ningar gällande. I valrättsutvecklingen avspeglade sig först i en reform av år 1882, som nedsatte och i viss mån unifierade censusbestämmelserna (maximicensus 5 floriners direkt skatt). Och fjorton år senare bröt den »allmänna rösträtten» in, ehuru den lyckades ockupera endast en mycket blygsam plats. Genom valreformen av den 14 juni 1896 tillskapades nämligen en underlig kompromiss mellan intresserepresentationen och den allmänna rösträtten. De fyra gamla väljarklasserna bibehöllos vid sin privilegierade valrätt, men vid deras sida ställdes en femte kuria, en »*allmän väljarklass*», som — med tillämpande av allmän rösträtt — hade att utse 72 av de på så sätt till ett antal av 425 ökade representanterna. Det var att giva stenar i stället för bröd. Till yttermera visso gavs åt de valberättigade i de fyra äldre kuriorna rösträtt jämväl i den allmänna väljarklassen; därmed hade man sålunda konstituerat ett *pluralitetssystem*, byggt på klass- och censussynpunkter¹. Beträffande valsättet voro indirekta val det normala för både landskommunernas och den allmänna väljarklassen (fjärde och femte kuriorna); dock överläts åt landslagstiftningen rätten att ändra dem till direkta², liksom samma lagstiftning nu som hittills gav — inom gränserna av maximicensus³ — bestämmelser om den aktiva valrätten i alla kurior utom den femte, där den för hela riket var likartad.

Den nya ordningen var en mesallians mellan fullkomligt disparata principer. Man ville icke släppa den gamla intresserepresentationen, men såg sig samtidigt nödsakad att göra en eftergift för de demokratiska tidsströmningarna. Resultatet blev, att den nya organisationen liknade »en av två helt olikartade tygbitar sammanlappad klädnad». ⁴ Den allmänna rösträttens grundsats hade emellertid nu fått insteg.⁵

Följande siffror giva en klar bild av det österrikiska riks-

¹ Dock skiljer sig detta österrikiska pluralitetssystem från den vanliga pluralvalrätten därigenom, att de dubbla rösterna icke falla på samma representant. JELLINEK, *Das Pluralwahlrecht und seine Wirkungen* (1905), s. 12.

² I åtskilliga kronländer har dock det indirekta valsättet förblivit bestående, med hänsyn till lantdagarna även efter 1907.

³ Genom en lag av 5 dec. 1896 nedsattes ytterligare denna maximicensus inom städernas och landskommunernas väljarklass (från 5 till 4 fl.).

⁴ JELLINEK, a. a. s. 13.

⁵ Riksrådsvalreformen 1896 togs till förebild för reformer av val-

rådets orimliga sammansättning efter 1896. Vid de allmänna val, som efter den nya lagens bestämmelser företogos 1901, utgjordes första kurian (storgodsägarna) av 5,431 väljare och förfogade såsom ovan nämnt över 85 mandat; i handels- och industrikamrarnas väljarklass funnos 536 valberättigade med 21 mandat, i städerna 493,404 med 118 mandat, i landskommunerna 1,585,466 med 129 mandat och i den femte kurian 5,004,222 med 72 mandat. I medeltal föll på en representant i storgodsägarnes kuria 64 väljare¹, i handelskamrarnas 26, i städernas 4,193, i landskommunernas 12,290 och i den allmänna väljarklassen 67,503². Ett sådant ojämnt privilegievalsystem måste ramla, när en gång stormen kom. Det ur detsamma framgående parlamentet sjönk också år från år i anseende. I stället för med positivt statsarbete upptogs dess tid nästan uteslutande av de våldsammaste nationalistiska strider, i hvilka nu obstruktionen trädte i den forna abstinensens ställe såsom det verksammaste medlet. Särsträvandena hade under kronlandsfederalistisk fana tidigare funnit sina eldigaste kämpar i storgodsägarnes kuria. Men lika ivriga, om icke ivrigare voro nu i rent nationell separatism representanterna i de censusvalda stads- och landskommunala väljarklasserna³. Till slut körde den österrikiska parlamentsregimen alldeles fast. Från år 1897 var eländet blivet så gott som kroniskt, och kejsaren det enda effektiva statsorganet. Omsider nådde man därhän, att »var och en förtvivlade om ett parlament, som icke blott ingenting arbetade, utan också erbjöd bilden av en tygellös råhet»⁴. Och var låg skulden till detta »skriande symptom på riksupplösning»? Endast och allenast hos »den dåraktiga, absurda valrätten»⁵.

rätten jämväl till en del lantdagar: i Kärnten, Vorarlberg, Steiermark och Mähren, samt av den kommunala valrätten på sina ställen. STRAKOSCH-GRASSMANN, a. a. s. 66 ff. Statesmans-Yearbook 1906 o. 1907. En allmän väljarklass har sedermera, efter riksrådsvalreformen, införts även i Nedre Österrike, Krain, Triest och Görz o. Gradiska. Statesmans Yearbook 1909 s. 591.

¹ Ja, i Nedre Österrike 25, i Böhmen 19, i Mähren 20, i Schlesien 16.

² Bericht des Wahlreformausschusses 1906, s. 3; HERRNRITT, a. a. s. 72.

³ Jfr HERRNRITT, Das Prinzip d. allg. Wahlrechts, Grünhuts Zeitschrift XXXV (1908) s. 611.

⁴ PERNERSTORFER, a. a. sid. 1261.

⁵ SPRINGER, Die Kampf der oesterreichischen Nationen um den Staat I (1902) sid. 157.

Den undansopande vinden kom plötsligt nog sommaren 1905. »En av de stormigaste politiska rörelser uppstod, som skakat Österrike sedan revolutionen 1848».¹ Det var egentligen från Ungern impulsen utgick. Den sedan ett par år tillbaka i denna rikshalva pågående konflikten mellan kronan och den magyariska privilegieriksdagen medförde parlamentets sprängning och förkunnandet — till de undertryckta nationaliteternas och folklagrens gagn — av den allmänna rösträtten såsom regeringsprogram.² Helt naturligt återverkade denna sakernas vändning på förhållandena i Österrike, där en mäktig rösträttsrörelse sattes i gång — med den effekt, att regeringen även här (ministären GAUTSCH) i slutet av år 1905 förklarade sig vilja stå eller falla på genomförandet av den *allmänna* valrätten. Sedan utom kabinettet Gautsch även en annan ministär (HOHENLOHE) förbrukats, lyckades den i underhandlingens konst välförfarne frih. v. BECKS ministerium jan. 1907 genom nationalismens bränningar lotsa den stora reformen i land.³

Det sista motståndet kom från *herrehuset*, som uppställde pluralvalrätten såsom sitt ena villkor för bifall till reformen, fixerandet av de på livstid utnämnda herrarnes antal såsom sitt andra. Omsider nöjde huset sig med det senare kravets förverkligande. En »*numerus clausus*» (minst 150, högst 170) är sålunda numera fastställd — tydligen som värn mot »*Pairs-schub*». Någon annan reform av den övre kammaren har däremot icke i Österrike gått hand i hand med den nedre kammarens demokratisering, ehuru från regeringens sida tidigare en begränsad sådan hade ställts i utsikt i syfte att göra herrehuset politiskt livskraftigare⁴. Icke heller kompletterades reformen av den gemensamma representationen med en genomgripande omgestaltning av *lantdagarnes* organisation. Kurievals-systemet fick här ännu sitta i högsätet, om

¹ STRAKOSCH-GRASSMANN, a. a. 73.

² Ungefär samtidigt som från Ryssland kommo underrättelser, att tsaren ville giva folket en representation byggd på allmän rösträtt. Den ungerska valrättsfrågan är ännu olöst.

³ Kodifierade äro de nya reglerna angående organisationen av Abgeordnetenhaus liksom hos oss dels i grundlag (åtskilliga förändrade §§ i »Grundgesetz über die Reichsvertretung» av 1867, alltså »riksdagsordningen»), dels i en vallag (»Reichsratswahlordnung» av 26 jan. 1907, som träder i st. för vallagen av 1873).

⁴ STRAKOSCH-GRASSMANN, a. a. s. 86.

också på sina ställen reformtendenser gjorde sig gällande.¹ Reformeringen av lantdagsvalrätten är emellertid nu litet överallt på dagordningen.²

2. Den allmänna rösträtten och nationalitetsproblemet.

Till de krafter, som i Österrike drivit fram den allmänna rösträtten, äro, såsom antytt, liksom annorstädes att räkna de förut utestängda kroppsarbetarnes, särskildt industriarbetarnes, av behovet dikterade krav på delaktighet i den politiska makten och nödvändigheten för staten att stegra statskänslan hos de stora massorna genom att kalla dem till medverkan vid folkrepresentationens bildande. Men här kunna dessa förhållanden icke betraktas som det enda eller ens det huvudsakligaste motivet. Ty visserligen var det ett stort ont även från de omnämnda synpunkterna sett, att representanthuset genom sin anakronistiska organisation med ett svalg var skilt från det moderna ekonomiska samhällslivet. Men farligare för staten än samhällsklassernas motsättning är i Österrike nationaliteternas, ty på utgången av stridigheterna mellan dem hänger statens själva tillvaro. Och det var framför allt i detta avseende, som man av den allmänna rösträtten³ väntade bot. Man trodde sig nämligen i denna hava funnit den »centripetala kraft», som vore egnad att neutralisera de separatistiska tendenserna. Centralparlamentet skulle till följd av sin nya demokratiska basis bliva »ein Hort der Staatseinheit» gentemot nationernas centrifugala krafter.⁴

Tankegången har varit följande. De nationalradikala strävandena hava sina bärare i de högre samhällsklasserna. Framför allt är det den »akademiskt bildade intelligensen»⁵, det »intellektuella borgerskapet»⁶, som är den extrema nationalismens banérförare. Kurievals-systemet har nu just i dessa klassers händer lagt

¹ STRAKOSCH-GRASSMANN, a. a. s. 81.

² Statesmans Yearbook 1909 s. 592.

³ »Folkvalrätten», såsom HERRNRITT (Das Prinzip d. allg. Wahlrechts Grünhuts Zeitschr, XXXV s. 602) vill kalla den i st. f. att använda den inadekvata termen »allmän rösträtt».

⁴ RAINER, Wahlreformstudien (1906); s. 4 f.

⁵ STRAKOSCH-GRASSMANN, a. a. s. 94.

⁶ BACH, Österreichs Zukunft und die Christlich-Sozialen (1906) s. 10.

makten över de politiska valen. Genom den allmänna rösträtten skola däremot nya stora befolkningslager föras fram till effektivt deltagande i valstriden. Men hos de nya valmännen, hos de stora massorna, finner den feberheta nationalismen icke någon anklång. För dem stå de ekonomiska, socialpolitiska reformfrågorna i främsta rummet och äro de nationella tvistefrågorna av alldeles underordnat intresse.

Denna *valmanskårens förändrade sammansättning* skall tydligen hava sin återverkan på valstridens karaktär och på *valresultatet*. Den borgerliga intelligensens män skola, om de vilja åt sig bevara riksrådsplatser, nödgas taga hänsyn till de nya valmännens nyktrare synpunkter och rikta sina valprogram med uppgifter av socialreformatorisk art. Framför allt skola emellertid de icke-nationalistiska riksrådskandidaterna erhålla bättre utsikter genom förstärkandet av de ekonomiska och sociala intressenas betydelse i valstriden på bekostnad av de nationalistiska. *Sammansättningen av Abgeordnetenhaus* kommer härigenom att undergå en sådan förskjutning, att de företrädesvis ekonomiska partierna, »rikspartierna», svälla ut, medan de nationalistiska »lokal- eller regionalpartierna»¹ få maka åt sig.

Det har efter reformens genomförande och den nya valrättsens praktiserande visat sig, att man icke beräknat orätt. På valkampanjens karaktär kan tillämpas det omdömet, att även om nationalitetsfrågan alltjämt kvarstår som en livsuppgift, den »verk samma äggelse på den sociala instinkten inom hela statsfolket», som den allmänna rösträtten utövat, blåst liv i »förståelsen även för andra stora uppgifter i det moderna livet».² Med den nya färgen över valrörelsen är det förklarligt, att de »verkliga masspartierna»³, nämligen de båda demokratiska partierna, de kristligt-sociala och socialdemokraterna — det ena konservativt, det andra

¹ SPRINGER, Kampf etc. s. 157. — För den framställda tankegången, se vidare HERRNITT, a. a. s. 610 f. och Die österr. Parlamentsreform, Arch. f. öff. R. XXII s. 100, STRAKOSCH-GRASSMANN, a. a. s. 94 (»Die Nationalitätenskämpfe sind eine besondere Eigentümlichkeit aristokratisch regierter Staaten und Gebiete. — — — Die demokratischen Staaten haben ihn nie gekannt», s. 97), BACH, a. a. s. 10 f., 28.

² Preussische Jahrbücher 1908 s. 547 f.

³ BACH, a. a. s. 11.

raka motsatsen — vid de efter reformen företagna valen hava vunnit platser i mängd från de nationella partigrupperna. I den nämnda ordningen äro de det nya husets båda största partier (96 och 86).¹

Bägge dessa partier kunna karaktäriseras såsom »rikspartier» i motsats till de för den österrikiska enheten farliga nationalpartierna. Vad särskildt socialdemokraterna beträffar, så måste de i det nya huset visserligen bliva opposition, men de bliva en »österrikisk» opposition, vars udd icke är riktad mot riket såsom sådant. Socialdemokratiens internationella läggning verkar här i Österrike statsstärkande. »Det socialdemokratiska partiet såsom en motståndare till alla nationalistiska strävanden måste vara en naturlig vall mot alla de förehavanden, som i stället för arbetarnes enhetstanke vilja sätta en dimmig, politisk enhetstanke, vars frukter aldrig skulle tillfalla de arbetande folklagren, utan alltid blott de härskande klasserna», säger PERNERSTORFER med tanke på de nationalistiska särstatsidealen. Denna internationalism blir i Österrike »eine Bringerin des Friedens und des Lebens».²

Om det kristligt-sociala partiet — även detta stående liksom socialdemokraterna på bred demokratisk basis — förutsades före valreformen, att det, ehuru eller kanske emedan det till sin kärna är ett tyskt parti, skulle komma att bilda stommen i en majoritet egnad att stödja en över nationalismen upphöjd riksregering. Vi hava härmed kommit den frågan in på livet, hvilken påverkan den nya rösträtten förväntats komma att utöva på själva *regerings-sättet* och i hvad mån denna påverkan ansetts komma att öka utsikterna för framgången av den enhetliga statsidéens politik.

¹ HERRNRITT, Die österr. Parlamentsref., Arch. f. öff. R. XXII s. 100 not 44. — Det var också dessa båda partier, som före reformen hade att uppvisa de utan jämförelse största direkta röstetalen i den femte kurian. BACH, a. a. s. 54. Jfr även PYFFEROEN, a. a. s. 213 och för vissa större städer sid. 220.

² Die Slawen in Österreich, Die Neue Rundschau XX: 4 (april 1909) s. 582 o. 586. Jfr KJELLÉN, Stormakterna I s. 87, där iakttagelsen formuleras så: Att socialisterna vid 1901 års val förlora fem platser (10 i st. f. förut 15) »kan rent av betraktas som en olägenhet ur enhetens synpunkt, ty så långt har det kommit i denna parodi på en modern-stat, att socialdemokraterna av Frankfurter Zeitung kunnat betecknas som det enda stat-trogna partiet. Säkert är, att ingen riksdagsfraktion så enträget manar till nationell frid och positivt arbete; vilket visserligen icke hindrat, att den österrikiska rikshälften t. ex. år 1900 skakades av en svår gruvarbetarestrejk.»

Det har då synts uppenbart, att valreformen, i mån som den genom de nationalistiska elementens försvagande skapar ett arbetsdugligare riksråd, är egnad att öka parlamentets medinflytande i statslivet. Redan tidigare har utvecklingen till ministärens »parlamentarisering» begynt. Den har framgått ur behovet av en stark regering, ett behov, som gör sig gällande i Österrike liksom i alla stater, men här med ännu större styrka än i de flesta andra. Det gamla byråkratiska ministersystemet har visat sig icke räcka till för lösandet av det komplicerade politiska problemet vid Donau — icke blott det cisleithanska, utan även det österrikisk-ungerska. Regeringen har behövt parlamentariskt stöd och ansträngt sig för att med det ohanterliga material, som den gamla kurieriksdagen erbjöd, tillskapa ett sådant. Denna »parlamentarisering» måste hädanefter fortgå med allt större bestämdhet. Den allmänna rösträttens riksdag skall komma att fungera bättre och därför också bli bättre lämpad till regeringsbasis.

Det förutsågs emellertid och har även bekräftats genom utgången av valen efter reformen, att den allmänna rösträtten icke skulle frambringa ett parlament med ett statsparti så starkt, att det ensamt kunnat avgiva underlaget för en parlamentarisk styrelseregim i engelsk bemärkelse, en »enhetlig parlamentarism».¹ Före som efter reformen är en dylik parlamentarisk regering, en ren partiregering, i Österrike utesluten. Riksrådsmajoriteten — en sådan behöver regeringen — måste tillskapas genom kombination av minoritetspartier. »I Österrike kunna blott koalitioner regera».² Här gäller JELLINEKS anmärkning, att »då ministerplatserna måste uppdelas mellan de olika politiska och nationella partierna, så kan detta system endast frambringa motsatsen till en solidarisk; i sig enig partiregering».³ Men med ökningen av de riksbevarande elementen i Abgeordnetenhaus måste möjligheten bli större för ett solidare parlamentariskt stöd av denna art. Och här äro vi nu framme vid den nyss omtalade förhoppningen, att ett

¹ STRAKOSCH-GRASSMANN, a. a. s. 92 f., RAINER, a. a. s. 29. FAHLBECKS terminologi, Sveriges författning och den moderna parlamentarismen (1904).

² BACH, a. a. s. 20.

³ Regierung und Parlament in Deutschland, Vorträge d. Gehestiftung in Dresden Bd. 1 1909 s. 36.

icke-nationalistiskt parti, det kristligt-sociala, skulle bliva i stånd att i den nya riksdagen utgöra kärnan i en regeringsmajoritet med mera aktning för rikssynpunkter, än som fordom var att finna i representanthuset. Faktiskt har förutsägelsen visat sig hålla streck. Det kristligt-sociala partiet har i det nya huset kommit att spela rollen av en fastare och bredare regeringsbasis, än som funnits förut. Det har också visat sig i högre grad än andra partier besitta förmågan att attrahera hjälptrupper ur de övriga grupperna.¹ Det »håller samman parlamentet».² Reformen synes sålunda hava alstrat stabilare parlamentariska regeringsmöjligheter än förut. Om problemet att föra en riksregering med parlamentet alltjämt är ytterligt svårt i Österrike, så bör dock den allmänna rösträtten hava gjort det något lättare.

Är det alltså mycket sannolikt, att den allmänna rösträtten kommer att verka i den nationella fridens och därmed statens intresse, så kan dock icke förväntas, att dess effekt bleve den nationella förvirringens ögonblickliga avblåsande. Så enkelt övervinnes icke »den kroniska, staten oupphörligt skakande, alla ekonomiska och andliga framsteg hindrande nationella paroxysmens feber».³ Nationalitetsfrågan är naturligtvis icke skaffad ur världen. Säkerligen komma ej vapnen att nedläggas förrän Österrikes hela konstitution — successivt eller på annat sätt — undergått en genomgripande renovering från grund till topp — om det nu någonsin lyckas. Det författningsskydd för nationalitet och språk, som art. XIX i »Staatsgrundgesetz über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger» platoniskt garanterar, betyder föga utan nationaliteterna tillfredsställande exekutionsåtgärder av legislativ och administrativ natur.⁴ Men dylika har man icke kunnat få till stånd.

¹ PERNERSTORFER, Neu-Österreich, Die n. Rundschau 1907: 2. s. 1262. Se f. ö. angående förutsägelserna om det kristligt-sociala partiet i det nya riksrådet BACH a. a.

² Deutsche Rundschau CXXXVI s. 147.

³ PERNERSTORFER, a. a. s. 1264. — Den senaste tysk-tscheckiska striden i den allmänna rösträttens riksdag lämnar föga övrigt att önska i bitter hänsynslöshet, särskildt från tscheckernas sida.

⁴ ULBRICH, Staatsrecht d. öst.-ung. Monarchie, s. 57 ff.

Åtskilliga andra medel till problemets lösning hava föreslagits. Vad själva riksrådets organisation beträffar, finner JELLINEK (1898) den enda möjligheten att säkerställa normala förhållanden i detsamma ligga antingen däri, att åt en »corpus germanorum» och en »corpus slavorum» tillerkändes bestämda rättigheter, som vore undandragna majoritetsbeslut (jfr delstatsvetot i Tyska förbundsrådet!); eller också däri, att åt herrehuset, organiserat åtminstone som en »Länderkammer» (jfr de amerikanska och schweitziska förbundsstaternas övre kammare!) vården av de nationella särrättigheterna uppdroges.¹

Omläggningen av den österrikiska statens grundvalar måste emellertid gå djupt ner för att leda till någorlunda nationell frid. Den måste för det första gå ut på en avgjord demokratisering genom hela organisationen, ej blott av riksrådet, utan även av övriga korporationer och organ. Vidare är det väl tämligen visst, att den skall göras i federalismens, decentralisationens tecken.

I senare avseendet är att märka, att redan i sammanhang med valreformen de autonomistiska strävandena hava trängt sig fram och gjort sig gällande. De hava dock icke åstadkommit någon egentlig förskjutning af kompetensgränsen mellan riksråd och lantdag, utan endast lyckats bestämdare fästslå och säkerställa lantdagarnas rörelsefrihet genom ett par förtydligande tilllägg i vederbörande paragraf i grundlagen över riksrepresentationen, vilka till lantdagarnas förmån skingra den oklarhet i praxis, som i vissa avseenden framträtt.²

Men det är icke kronlandsautonomien, som är botemedlet,

¹ Recht der Minoritäten (1898) s. 30 ff. — En sådan tanke som den senare har i Österrikes tidigare författningshistoria kommit till uttryck (1849). Regeringen synes jämväl 1905—06 i början haft för avsikt att förstärka herrehuset med bl. a. »Vertreter einzelner Kronländer», STRAKOSCH-GRASSMANN, a. a. sid. 86. Jfr ovan s. 242.

² Grundgesetz über die Reichsvertretung § 12 mom. 2 och 3. — De yrkanden, som nu liksom förut från tyskt håll framkommit att giva särskilt Galicien (även Dalmatien) en särställning (»ein engerer Reichsrat» för länderna utom G. och »ein weiterer Reichsrat» för dessa jämte Galicien beträffande vissa gemensamma angelägenheter). ha till syfte att därmed minska det slaviska inflytandet i riksrådet. De understödjas f. ö. av polackerna, som därmed finge friare händer i Galicien, men bekämpas just därför energiskt av rutenerna.

icke de gamla »historiska fantom», av vilka federalisterna av denna anda bländas. Ty kronlandens lantdaggar äro själva skådeplatser för nationella hegemonistrider. Utvidgandet av deras kompetens länder minoritetsnationaliteten i kronlandet mera till skada än till gagn. Det i ett kronland åsidosatta folkslaget vänder snarare sitt hopp från lantdagen till centralparlamentet med dess möjligheter till hjälp från konnationaler eller allierade.

Nej, framsynta män kräva såsom det nödvändiga medlet till Österrikes räddning en federalistisk författning på *nationell* basis, oberoende av kronlandsgränserna, vilka ju alldeles icke sammanfalla med nationsgränserna, ja kanske oberoende av territoriella gränser över huvud och i stället anknyttande till icke-territoriella förband. En nationell demokratiskt byggd självstyrelse ända från botten önskar man.¹ Men den nationella autonomien bör inskränkas till sådana områden, som äro nationellt betydelsefulla, alltså framför allt skol- och kulturfrågor i allmänhet. För det gemensamma gebitet åter äro att reservera sådana uppgifter, som äro statsmaktens oundgängliga attribut eller bäst av densamma ombesörjas (utrikespolitik, härväsen, rättsväsen, organisation av centralförvaltningen, statsekonomiska uppgifter o. s. v.). Det nationalfederalistiska programmet måste innebära på en gång nationernas frihet och säkerställandet av den österrikiska statens auktoritet. Problemet är tydligen oerhört komplicerat, men måste dock lösas, om Österrike skall ernå någon statlig frid och styrka.

Den allmänna rösträtten vid riksrådsvälen är nu, menar man, endast början till en ny utveckling. Den kommer väl för det första att verka till demokratisering av hela organisationen. Dess stora förtjänst har vidare väntats bliva att möjliggöra lösningen av nationalitetsstatsproblemet — detta Österrikes »grund- och urproblem» (PERNERSTORFER) — på ett sätt, som icke spränger staten. Det nya riksrådet, mindre fånget än det gamla i nationell fanatism, skall vara mera dugligt än detta att taga fatt på nydaningsverket. Man får

¹ SPRINGER, Kampf d. österr. Nationen um den Staat, densammes Grundlagen und Entwicklungsziele d. öst.-ung. Monarchie m. fl., POPOVICI, Die Vereinigten Staaten von Grossösterreich (1906), refererad hos Springer, Grundlagen etc. s. 192 ff. Se vidare BACH, a. a. s. 84 ff., PERNERSTORFER, a. a. s. 1264 ff., RAINER, a. a. s. 38, STRAKOSCH-GRASSMANN, a. a. s. 95 ff., HERRNRITT, a. a. i Arch. f. öff. R. 1907 s. 99 f.

se, hur pass dessa förhoppningar komma att visa sig berättigade. »Den framtida historieskrivaren skall», menar emellertid PERNERSTORFÉR,» icke förgäta att bemärka, att detta verk var möjligt blott genom demokratiseringen och att det första steget därtill var den allmänna och lika valrätten». ¹ I så fall skall det kunna sägas, att den allmänna rösträtten varit för den habsburgska monarkiens specifika lidanden »ein Remedium sonder Gleichen». ²

3. Fördelningen av representantplatserna mellan nationaliteterna.

Man har, som vi funnit, i Österrike ansett den allmänna röströsträtten i och för sig komma att verka såsom ett motgift mot den sjukligt upprörda nationalismen. Valreformen har emellertid sökt befordra friden mellan folken icke blott genom rösträttens demokratisering, utan också genom att på ett mera mekaniskt sätt utmönstra nationalitetsstriden vid dess fungerande. Den nya valordningen bygger nämligen på *en uppgörelse mellan nationerna om representantmandatens fördelning mellan dem*. I stället för att förut nationerna kämpat med varandra vid själva besättandet av de till nyval lediga riksrådsplatserna, har man nu sökt ordna förhållandet så, att *genom verkan av lagens egna bestämmelser* varje nation erhåller sitt bestämda antal representanter i den folkvalda kammaren. Frågan, genom vilka valtekniska medel — i främsta rummet tillvägagångssättet vid valkretsindelningen — denna verkan åstadkommit, skola vi skärskåda i underkapitlet B (s. 255). Därefter skola vi (under C) taga i betraktande de principer, efter vilka fördelningen företagits, d. ä. de grundsatser, som

¹ A. a. s. 1266.

² Preussische Jahrbücher Bd 132 s. 557. — Det är till sist att framhäva, att den allmänna valrättens följder förmenats bliva välgörande icke minst med avseende på förhållandet till *Ungern*. Man har hoppats, att den österrikiska statsmakten skall genom reformens verkningar erhålla styrka till ett kraftigare uppträdande mot magyarernas anspråk (jfr ovan s. 246). Man har också väntat, att den cisleithanska valreformen skall ägga de icke-magyariska nationaliteterna i Ungern till än kraftigare anstorm mot magyarernas eller rättare den magyariska överklassens genom den rådande valrätten garanterade allenavälde. Den ungerska regeringens omsider (d. 11 nov. 1908) framlagda rösträttsförslag är långt ifrån egnat att tillfredsställa dem. Se angående detta förslag La Hongrie contemporaine et le suffrage universel (Paris 1909) och EGELHAAF, Polit. Jahresübersicht für 1908 s. 40 f

bestämt antalet av varje nationalitets riksrådsmandat; ty det är ingalunda den siffermässiga synpunkten, som härvid allena gjort sig gällande. Till sist ställa vi oss (under D) inför själva fördelningsresultatet.

Det är emellertid uppenbart, att den ifrågavarande överenskommelsen icke har kunnat träffas utan efter ytterst häftiga strider. Det har kostat ett utomordentligt arbete att få till stånd en slutgiltig fördelning av platserna i det nya Abgeordnetenhaus.¹ Före förslagets framläggande har regeringen fått konferera med huvudpartierna för att få fixerade någorlunda användbara utgångspunkter för förhandlingarna. Och därefter hava de segslitna tvisterna i parlamentet och framför allt i representanhusets valreformutskott påkallat utjämningsförsök, som tagit i anspråk all den diplomatiska förfarenhet i underhandlingens svåra konst, av vilken särskilt ministerpresident v. Beck visat sig vara i besittning. Läsningen av nyssnämnda utskotts förhandlingar giver en god bild av den hetsiga nationella stämningen. Av det omfångsrika officiella referatet tager framställningen av debatten om platsfördelningen och därmed sammanhängande ämnen brorslotten i jämförelse med återgivandet av förhandlingarna om allt det övriga — valrätt, valbarhet, valsättets enskildheter etc.

Innan vi gå vårt ämne in på livet i enlighet med den nyss antydda dispositionen (underkapitlen B, C och D) kan det vara av intresse att kasta en blick på bilden av de nationella motsatser, som inom hvarje kronland uppburit striden om platsfördelningens både tekniska och principiella sida. Vi skola göra det i underkapitlet A.

A. *De nationella rivaliteterna inom de olika kronländerna.*

Liksom den förut gällande valordningen grundar sig även det nya systemet av 1907 först och främst på en viss fördelning av representanhusets medlemmar på de olika *kronländerna*. Bestämmelserna härom äro av grundlags natur, i det de inflyta uti »grundlagens över| riksrepresentationen» sjätte paragraf. Denna stadgar en fördelning av platserna, som, jämförd med förhållandena enligt paragrafens förutvarande lydelse, innebär en mer eller mindre

¹ Medlemsantalet i Abgeordnetenhaus har härunder stegrats från 425 till 516, om till synnerlig åtnad för det parlamentariska arbetet, må väl betvivlas.

avsevärd förhöjning av antalet mandat för alla kronland utom Dalmatien, Kärnten och Vorarlberg, varjämte även staden Triest får nöja sig med sitt gamla antal.

Det är emellertid uppenbart, att spörsmålet om representantmandatens fördelning mellan de olika *nationaliteterna* ingalunda sammanfaller med frågan om de olika *kronländernas* andel i parlamentet, eftersom ju kronländerna just äro mosaiker av olika folkslag.¹ De åt ett kronland anvisade mandat ha sålunda skolat utportioneras på de skilda nationaliteter, som tillsammans ockupera dess territorium. Och här är det framför allt som striden brakat löst.²

De nationella motsatserna inom de österrikiska kronländerna framgå av nedanstående tabell, avseende den infödda befolkningen och hämtad ur SUNDBÄRGS *Aperçus statistiques* (1906, s. 27). Siffrorna beteckna 1000-tal och hava framgått av folkräkningen för år 1900, vars uppgifter använts vid valreformen.

Länder	Tyskar	Böhmer, Mähner, Slovakier	Polacker	Rutener	Slovenier	Kroater och Serber	Italiener o. Jadinier	Rumäner	Ungrare	Summa
Nedre Österrike	2,714	133	5	1	2		2			2,857
Övre Österrike	795	3			1		1			800
Salzburg	186	1								187
Steiermark	902	1			409		1			1,313
Kärnten	270				91					361
Krain	28	1			475					504
Kustlandet ³	20	1			213	143	334	1		712
Tyrolen och Vorarlberg	573	2			1		374			950
Böhmen	2,337	3,930	2	2						6,271
Mähren	676	1,727	16			2				2,421
Schlesien	297	146	221							664
Galicien	212	9	3,982	3,081				1		7,285
Bukovina	159		27	298				229	10	723
Dalmatien	2	1			1	566	15			585
Summa	9,171	5,955	4,253	3,382	1,193	711	727	231	10	25,633

¹ Likväl inverkar naturligtvis även fördelningen mellan kronländerna på den nationella maktställningen, i all synnerhet, då det gäller kronländer med mer eller mindre nationellt enhetlig befolkning.

² I detta sammanhang kan anmärkas, att yrkanden framställt om en i samband med valreformen företagen nationell fördelning även av de fyrtio medlemmar, som Abgeordnetenhaus sänder till de österrikisk-ungerska *delegationerna*. Varje kronlands representanter i huset välja sitt bestämda antal av dessa, och fördelningen på kronlandets olika nationaliteter har skett genom kompromiss. Tyskarne ville nu hava proportionen *legaliserad* för Böhmen och Mähren, men lyckades icke genomdriva detta. Verh. d. Wahlreformausschusses s. 714 f., 728 ff.

³ Innefattande Istrien, Görz och Gradiska samt Triest.

Först och främst hava tyskar och slaver drabbat samman i de kronland, där de äro hopblandade. Motsatsen mellan dessa båda folkelement utgör ju ett av huvuddragen i den österrikiska rikshalvans fysiologi. I andra länder hava tyskarna haft att slitas med romanerna om det gemensamma bytet. I återigen andra hava romaner och slaver rivaliserat, på sitt håll både tyskar, romaner och slaver. Och slutligen hava i vissa kronland slaver av en förgrening skolat göra upp med »bröder» av en annan.

Om vi först fästa vår uppmärksamhet vid de sistnämnda kronländerna, så pläga de i allmänhet illustrera satsen, att i Österrike de slaviska nationaliteternas sympati för varandra står i direkt proportion till det territoriella afståndet emellan dem. Där de äro hänvisade att bo tillsammans, där är ingalunda dem emellan något idylliskt fridstillstånd rådande. Detta har emellertid under debatterna om platsfördelningen kommit till synes huvudsakligen beträffande Galicien, men här så mycket dess bjärtare. Här äro nära fyra millioner polacker sammanförda med över tre millioner rutener (lillryssar). I kampen om fördelningen av de på kronlandets lott fallande representantplatserna hava dessa båda slaviska nationaliteters talsmän gått emot hvarandra med en bitterhet av hätskaste art, särskilt å de undanskjutna rutenernas sida. Sådana kollisioner hava däremot icke inträffat mellan tschecker och polacker i Schlesien, ehuru emellan dem en rätt tydlig rivalitet eljest förefinnes och »polackerna klaga över tscheckisering och tscheckerna över polonisering».¹ Den gemensamma fiendskapen mot tyskarne i kronlandet har fördunklat den interslaviska animositeten. Även mellan de eljest mot varandra ganska misstroagna serberna och kroaterna i Dalmatien synes uppgörelsen hava skett i godo, liksom mellan slovener och serbokroater i Istrien inga rivningar föranletts av mandatfrågan.

I sistnämnda kronland liksom i Görz och Triest är det *romaner* (italienare) med hvilka slaverna haft att upptaga striden. Och en dylik motsats återfinnes även i Bukovina, där det gällt rumänernas och ru-

¹ PERNERSTORFER, a. a. i Die neue Rundschau 1909 s. 582. Se f. ö. om motsatsen mellan polacker och tschecker, ävensom polacker och rutener, GUMPLOVICZ, Allgemeines Staatsrecht (1909), kapitlet »Nationalitätenkämpfe in Österreich», s. 148 f.

tenernas ömsesidiga andel i den politiska makten. Här äro emellertid även tyskarne med — alltså i Bukovina även en tysk-romansk rivalitet. Enahanda är förhållandet i Tyrolen, om vars mandat tyskarne och italienarne kivats.

Som ovan nämnt, är det emellertid spänningen mellan *slav och tysk*, som bildar de österrikiska nationalitetsstridernas skarpast framträdande *characteristicum*. Den har i kampen om representantplatserna givit sig tillkänna med lidelsefull energi.

Först en blick på de kronländer, där tyskarne äro i mindretalets ställning. Här möter oss främst Böhmen, om vars riksrådsmandat tyskar och tschecker fört en häftig strid. I detta kronland äro de senare med sina nära fyra millioner i majoritet gentemot de förra med sina två och en tredjedels. I Mähren stå också de båda nämnda folkelementen ansikte mot ansikte, likaledes med underlägsenheten på den tyska sidan, därtill ännu mera utpräglad. I Schlesien har den germanska stammen att slitast med både tschecker och polacker, vilka tillsammantagna bilda ett slaviskt flertal. Och borta i Bukovina finnes en ej oansenlig tysk minoritet (jämfte en stor rumänisk) vid sidan av en rutenisk relativ majoritet (jfr. ovan).¹ Ännu mera numeriskt underlägsna gentemot slaverna äro tyskarne i det sloveniska Krain, där de dock lyckats eröfva ett mandat. I det polsk-ruteniska Galicien drunkna de kringpridda germanerna i det stora slaviska havet; försöket att skaffa en riksrådplats åt de öfver tvåhundra tusen tyskar, som i alla fall finnas där, misslyckades. Dalmatien slutligen är i det närmaste ett rent slaviskt land med serbokroatisk befolkning. Här har sålunda icke varit plats för någon tysk-slavisk rivalitet om delaktigheten i den politiska centralmakten.

Om tyskarne varit i mindretalets eller betydelselöshetens belägenhet vid den nationella fördelningen av de uppräknade kronländernas riksrådsmandat, så hava de vid uppgörelsen beträffande andra kronländer befunnit sig i flertalets eller de allenahärskandes ställning. I Steiermark äro de sålunda i majoritet gentemot en slovenisk minoritet, och än mera utpräglad är samma förhållande rådande i Kärnten. Och mot de slaviskt mer eller mindre rena

¹ Polackerna i Bukovina äro ett jämförelsevis ringa fåtal.

kronländerna Dalmatien och Galicien kunna de sätta såsom tyskrena kronländer Nedre och Övre Österrike samt det lilla Vorarlberg. Dock leva i det förra (eller närmare bestämt i Wien) en rätt avsevärd handfull tschecker, vilka emellertid icke tagits i betraktande vid mandatfördelningen.

Enligt folkräkningen av år 1900 skulle styrkeförhållandena mellan huvudstammarna i den österrikiska rikshalvan gestalta sig sålunda:

slaver	15,494,000
tyskar	9,171,000
romaner	958,000

Man förstår med sådana siffror för ögonen, att tyskarne icke kunna komma att utöva någon hegemoni i den österrikiska staten. I känslan av sin historiska och kulturella betydelse och även av nationell självbevarelsedrift äro de emellertid icke benägna att lämna flera medgivanden åt de aggressiva slaverna, än de äro tvungna att göra. Men slaverna känna sin siffermässiga övertikt och anföra den såsom grund för sina anspråk på en motsvarande andel i den gemensamma statsviljans bildande. Här stå sålunda tyskarne krav i den både materiella och andliga kulturbetydelsens namn mot slavernas fordringar i siffrans namn. Vidare härom i kapitlet under C.

Vi övergå enligt vår disposition å s. 250 till studiet av den mekanism, genom vilken den nya vallagen söker att borteliminera nationalitetsstriderna vid själva riksdagsmannavalen.

B. *Platsfördelningstekniken.*

Vi skola här taga i betraktande först den allmänna, för den övervägande delen av monarkien gällande platsfördelningsmetoden jämte den särskilt radikala utgestaltung därav, som för ett kronland, Mähren, blivit bestämd. Därefter skola vi för det andra göra till föremål för vår undersökning den speciella fördelningsteknik, vilken tillämpats för de ostgaliciska valen.

a. Nationella valkretsar och nationella röstlängder.

Enligt den nya ordningen är i Österrike enmansvalet regel. Förvärvet av en riksdagsmannaplats sammanfaller således med

förvärvet av en valkrets. *Valkretsindelningen* har nu i den nya österrikiska vallagen anlagts på ett sådant sätt, att man merändels kan a priori karakterisera en valkrets såsom tysk eller tscheckisk eller italiensk eller slovenisk o. s. v. Det vill säga: valkretsarna hava gjorts så *nationellt enhetliga* som möjligt. Detta är den huvudsakliga valtekniska utvägen, som reformen slagit in på i den nationella fridens intresse.

Den äldre ordningen kännetecknades i de nationellt blandade landsdelarna av ett sammanförande tämligen huller om buller av skilda nationaliteter i samma valkrets. Reformen av 1873 medförde föga förbättring i detta avseende. Härvid spelade »valgeometrien» sin roll. Man vet, att det icke erbjuder några större svårigheter att komponera valkretsarna i ett partis intresse till förfång för ett annat. Tyskarne i Österrike hava nog med avseende på den böhmiska och mähriska valkretsindelningen haft på sitt samvete åtgöranden, som erinra om det amerikanska «gerrymandering».¹ I dessa nationellt blandade valkretsar har då emot den representerade majoriteten stått en orepresenterad minoritet, som känt sig våldförd i sin representationsrätt.

Den »valkretsgeometri», som innebäres i tillämpningen av principen om nationellt renodlade valkretsar, avser nu att utmönstra de nationella motsatserna ur valkretsen, så att i valkretsen äro förenade medlemmar av endast *en* nationalitet, och på så sätt bereda varje nation ett ostört innehavande av det antal platser, den fått sig tilldelat. En dylik nationell avgränsning av valkretsarna fordrades f. ö. redan så tidigt som uti det författningsutkast, vilket producerades av den från nov. 1848 till mars 1849 till Kremsier förvisade konstituerande riksdagen.² Även vid senare tillfällen har den varit på tal. Så 1880 för riksdagsvalen i ett i Abgeordnetenhaus framställt valrättsförslag³ och 1890 för Böhmens lantdagsval i förlikningsförsöket mellan tyskar och tschecker av samma år.⁴

¹ BRYCE, *American Commonwealth* I s. 165. — STRAKOSCH-GRASSMANN, a. a. s. 35, RAINER, a. a. s. 16 ff.

² HERRNITT, *Die öst. Wahlref.*, Arch. f. öff. Recht XXII s. 83 not 30.

³ STRAKOSCH-GRASSMANN, a. a. s. 44.

⁴ LOWELL, *Governments and Parties in continental Europe* (1895) Vol. II s. 116.

Det är uppenbart, att systemet med nationellt enhetliga valkretsar måste anses ägnat att främja sitt syfte: nationalitetsstridernas avlägsnande från själva valkampen. Valkretsarna äro ju nämligen icke längre föremål för den nationella striden om makten. Och detta förhållande kommer vidare att verka i samma riktning som, enligt vad förut (s. 244) framhävts, den allmänna rösträtten i och för sig: ett förstärkande av de ekonomiska och socialpolitiska intressenas betydelse uti valstriden. Ty i nationellt oblandade valkretsar måste striden komma att stå mellan kandidater, vilkas valprogram erbjuda motsatser just av denna art. »Men vad som skiljer i nationen, kan och skall förbinda med andra nationer». ¹

Det rent ideella kravet går tydligen därpå ut, att varje valkrets må vara absolut fri från nationellt främmande element; den bör i fullkomligaste mening rymma medlemmarna av endast en nationalitet. Vill man i dess fulla utsträckning tillmötesgå detta krav, så måste man — då nationaliteterna bo mer eller mindre sammanblandade — avstå från att basera valkretsindelningen på en enda indelning av kronlandet i territoriella enheter. Tvärtom måste — ifall hänsyn skall tagas till exempelvis tvänne nationaliteter — landet underkastas en *dubbel valkretsindelning*, låt oss säga en tscheckisk och en tysk, om vi antaga, att dessa båda nationer skola sig emellan dela kronlandets rikrådsplatser. Kronlandet beträktas då först såsom ett rent tscheckiskt land och dess tscheckiska väljarmassa indelas i valkorporationer, därefter såsom ett rent tyskt land och samma procedur företages med dess tyska valberättigade befolkning. Hela landet blir på så sätt »indelad såväl i tscheckiska som ock i tyska valkretsar, vilka äro lagrade över varandra, så att ett och samma territorium hör såväl till en valkrets av tscheckisk som ock till en sådan av tysk nationalitet». ² I överensstämmelse härmed äro de tscheckiska valmännen inskrivna i tscheckiska röstlängder, de tyska i tyska. Valkorporationerna bliva således fullständigt nationellt åtskilda.

¹ BACH, a. a. s. 10. — SPRINGER, Grundlagen s. 132, STRAKOSCH-GRASSMANN, a. a. s. 93 f. — Den nationella valkretsindelningen omöjliggör emellertid samarbete vid valen mellan liktänkande grupper ur olika nationaliteter.

² LUKAS, Territorialitäts- und Personalitätsprinzip in österreich. Nationalitätenrecht, Jahrb. d. öff. Recht d. Gegenwart 1908 s. 391.

För ett dylikt system med *nationella röstlängder* («Nationale Kataster») har reformen öppnat dörren på glänt genom följande bestämmelser i den nya vallagen: »Om i ett kronland för valet till lantdagen en allmän väljareklass består (alltså om en del av lantdagens medlemmar utses genom allmän rösträtt) och denna väljareklass' representanter väljas av efter nationaliteter skilda valkorporationer, så bilda de valberättigade i detta land även för val av representanter i riksrådet efter nationaliteter skilda valkorporationer» (Reichsratswahlordnung § 1). Dock medför ett kronlands övergång till nationella lantdagsröstlängder icke eo ipso en omläggning av valkretssystemet även beträffande riksrådet, utan därtill erfordras dessutom, enligt samma paragraf, en av riksrådet och kronan beslutad särskild ändring i riksrådsvallagens valkretsbihang. Nationella röstlängder för de röstberättigade i den allmänna lantdagsväljareklassen i ett kronland äro således en nödvändig förutsättning för, men har icke med nödvändighet till följd, nationella röstlängder för kronlandets riksradsval.

Då valreformen genomfördes, var det endast *ett* kronland, nämligen *Mähren*, som — genom landslag av den 27 nov. 1905 — i sin vallagstiftning upptagit nyheten med rent nationella valkretsar och röstlängder. Endast detta lands lantdag valdes — vad de genom allmänna val tillsatta 20 representanterna beträffar (och f. ö. även i städernas och landskommunernas kurior) — av nationellt åtskilda valkorporationer, i den allmänna väljareklassen 6 tyska och 14 tscheckiska¹. Samma system upphöjes nu av den nya vallagen till att avse även valet av de mähriska representanterna i *riksrådet*. Man finner sålunda, hurusom i vallagens bihang, vilket innefattar en detaljerad redogörelse för omfånget av varje valkrets, med angivande av de orter, av vilka den består, upptagas för Mähren först 30 »böhmiska (= tscheckiska) valkretsar» och därefter 19 »tyska valkretsar». Härigenom »konstitueras alltså egentligen två länder Mähren: det tscheckiska Mähren, där de tyska väljarna icke räknas med och icke välja med, det tyska,

¹ STRAKOSCH-GRASSMANN, a. a. s. 81. Det där uppgivna totalantalet mähriska lantdagsmän (165) stämmer emellertid icke med Statesmans Yearbooks (1909) siffra (151).

där de tscheckiska äro uteslutna». ¹ Samma ort förekommer i valkretsförteckningen två gånger, både som beståndsdel av en tscheckisk valkrets och av en tysk. Staden Olmütz t. ex. ingår dels i den tionde tscheckiska valkretsen, dels i den tredje tyska. En tscheck och en tysk, som bo i samma hus i staden, äro alltså icke upptagna i samma röstlängder, utan de båda grannarna, såsom tillhörande olika valkorporationer, äro inskrivna i var sin »nationale Kataster». Huvudstaden Brünn figurerar på tre ställen i valkretsförteckningen. Dels utgör den första tscheckiska valkrets, dels (på grund av sin talrika tyska befolkning) första och andra tyska valkrets. ² Här har man således en tscheckisk och två tyska röstlängder. ³

Även för andra kronländer har införandet av detta nationellt absolut renodlade valkretssystem varit på tal. Sålunda föreslogs vid reformfrågans behandling 1906 av en tysk motionär nationella röstlängder även för vissa delar av Böhmen ⁴ och av tscheckiska motionärer samma institut för Nedre Österrike, det senare förslaget avseende särskilt att bereda den orepresenterade böhmiska (= tscheckiska) minoriteten i Wien en plats i Abgeordnetenhaus. ⁵ En av dessa tscheckiska folkrepresentanter framkastar också tanken, att om någonstädes nationella röstlängder vore på sin plats, så vore det i Schlesien, där de tre folken, tyskar, polacker och tschecker, leva i så hög grad blandade med varandra ⁶. Och en polsk talare i valreformutskottet förklarar en nationell röstlängd i Bukovina såsom enda säkra sättet att tillförsäkra polackerna ⁷ en representant i detta land.

Det är också iögonenfallande, att denna radikala gruppering av de valberättigade i nationellt absolut renodlade parallella valmanskårer är den enda metod, som kan betraktas såsom ett fullt

¹ AUSTERLITZ, Das neue Wahlrecht (1907) s. 15.

² Varvid visserligen till den andra tyska valkretsen fogas jämväl tyskarne i några kringliggande orter.

³ Denna tveklyvning av Mährens väljarekår motsvaras i den mähriska landdagen av en nationell kurieindelning för vissa val.

⁴ Verh. d. Wahlreformaussch. s. 398.

⁵ A. st. s. 250, 408.

⁶ A. st. s. 373.

⁷ A. st. s. 312. — Jfr s. 254 not 1.

effektivt medel att skydda den ena nationaliteten från att majoriteras av den andra. I Mähren sköter var och en nationalitet sina val, utan att någon lokal minoritet behöver känna sig uppslukad av en överväldigande majoritet av ett annat folkslag. Ingen enda röst går, nationellt sett, förlorad. I de övriga kronländerna, hur angelägen man än har varit att till valkretsar söka sammanföra nationellt någorlunda enhetliga områden, bli alltid åtskilliga nationsminoriteter utströdda såsom främlingar i valkretsar med annat modersmål än deras eget, varom mera nedan. Endast den till roten gående rent nationella valkretsindelningen, med nationella röstlängder, synes i förevarande avseende verka fullt tillfredsställande.

Den princip, som i denna tvekyfning av de röstberättigade i tvänne parallella huvudgrupper kommer till uttryck, är »*personalprincipen*»; systemet kännetecknas av emancipationen från »*territorialprincipen*». Samma grundsats återfinnes i intresserepresentationen. Här är det icke heller individernas lokala bundenhet, utan deras tillhörighet till en bestämd yrkesgrupp eller social klass, alltså till en icke-territoriell persongemenskap, som verkar grundbestämmande på indelningen i valkorporationer. Liknande är också förhållandet med proportionalvalet. Även detta betecknar en modifikation av territorialprincipen vid valkretsindelningen. För sin teoretiska fulländning kräver det egentligen upphävandet av varje territoriell valkretsindelning, hela den röstberättigade befolkningens konstituerande såsom en enda valkorporation. Automatiskt ordnar själva valmetoden väljarnes fördelning efter synpunkten av deras förbindelse med den ena eller andra åskådningsgruppen, alltså även här en persongemenskap. De nationella röstlängdernas system står emellertid i så måtto tekniskt närmare intresserepresentationen än proportionalvalet, att vid de båda förstnämnda metodernas tillämpande antalet representantplatser, som tillfaller de olika (nationella resp. yrkes-) persongemenskaperna, äro lagligen bestämda, medan däremot proportionsvalet mera smidigt åstadkommer ett efter meningsgruppernas styrka vid olika tillfällen växlande resultat.¹

¹ HATSCHKE, Allgemeines Staatsrecht I (1909) s. 82 o. 88, framhäver förvantskapen liksom åtskillnaden mellan dessa »zwei moderne Gedanken: den der Proportionalwahl und den des sogenannten nationalen Besitzstandes».

Man har påyrkat personalprincipen såsom grundval för en fullständigt genomförd nationell statsrättslig organisation i Österrike.¹ Ty »aldrig kan territorialprincipen föra med sig kompromiss och likaberättigande, utan endast kamp och förtryck, enär dess väsen är herravälde».² I personalprincipens tecken skall, menar man, den lösning av nationalitetsproblemet ske, som det österrikiska parlamentets demokratisering väntas befordra.³ Genom den nya mähriska lantdagsvalordningen och erkännandet av dess bestämmelser även i rikrådsvallagen har en partiell tillämpning av personalprincipen i den österrikiska statsrätten praktiserats.

I de *övriga kronländerna* har man icke tagit steget ut så radikalt som i Mähren. Med bibehållande så långt som möjligt av *det territoriella sammanhanget* söker vallagen till valkretsar sammanföra orter med nationellt likartad befolkning, så att valkretsens nationella majoritet må bliva så överväldigande som möjligt och omvänt den nationella minoriteten må reduceras till så obetydliga dimensioner som möjligt. Valkretsarna på landet t. ex. — i regel äro stad och land skilda åt — sammansättas av de minsta judiciella enheterna (Gerichtsbezirke). I överensstämmelse med den nationella principen utbryter emellertid vallagen ofta ur ett domstolsområde enstaka kommuner av annan nationalitet än domstolsområdet i övrigt och hänför dem till en valkrets af samma nationella prägel som deras egen. Sådant inträffar, om t. ex. i ett eljest rent tscheckiskt domstolsområde befinner sig en eller annan kommun med tysk befolkning,

En dylik renodling är emellertid möjlig att iakttaga endast till en viss grad — när man nu icke vill acceptera de nationella röstlängdernas system. Uppgiften möter ytterst vanskliga hinder, särskilt i vissa kronländer, där befolkningsgrupper av olika natio-

¹ Särskilt RUDOLF SPRINGER (pseudonym för Karl Renner) i arbetena: Staat und Nation (av Synopticus, 1899) och Kampf d. österr. Nationen um den Staat I (1902); även i Grundlagen und Entwicklungsziele d. öst.-ung. Monarchie (1906). — Om personalprincipen i den österrikiska nationalitetsrätten se LUKAS, Territorialitäts- und Personalitätsprinzip im österreich. Nationalitätenrecht, Jahrb. d. öff. Recht d. Gegenwart 1908 s. 333 ff.

² SPRINGER, Kampf etc. s. 60.

³ LUKAS. a. a. s. 403 ff.

nalitet ofta bo så sammangyttrade, att det synes så gott som omöjligt att territoriellt åtskilja dem. Man har också nödgats stanna vid en viss gräns. Valkretsindelningen har skilt ut ur sitt judiciella sammanhang endast någorlunda agglomererade nationella minoriteter. Spritt boende befolkningsminoriteter — diaspora — hava där- emot i det hela måst lämnas åt sitt öde. Ett motsatt förfarings- sätt skulle ju, konsekvent tillämpat, hava lett till införande av rent nationella röstlängder utan hänsyn till det territoriella sammanhanget; men detta senare har man icke velat alldeles släppa.¹

Såsom förutsättning för att nationella minoriteter i ett kronland skola tagas med i räkningen vid valkretsindelningen fordrar således det österrikiska systemet i allmänhet, att de disponera över ej blott ett tillräckligt antal² utan även ett territorium av sådan beskaffenhet, att det ej består av en mängd alldeles vitt skilda, kringspridda smådelar.³

Under sådana förhållanden, då vallagen icke velat övergiva det territoriella sammanhanget, har det, såsom ovan (sid. 260)

¹ Principiellt osammanhängande äro emellertid de av mindre *städer* sammansatta valkretsarna. Nedre Österrikes 39:e valkrets består t. ex. av fem smärre städer, utbrutna ur sina domstolsområden. Jfr våra småstadsvalkretsar före 1909 års valreform. Jfr även våra nya 9:e och 24:e valkretsar (Norrköping och Linköping; Hälsingborg, Landskrona och Lund).

² För hela Österrike är det genomsnittliga antalet invånare på en representant inemot 50,000, men varierar ofantligt, såsom vi senare skola finna.

³ Skillnaden mellan vissa orepresenterade tyska minoriteter i Böhmen och de orepresenterade tschieckiska minoriteterna i samma kronland karaktäriseras av en tysk talare i valreformutskottet bl. a. så, att de förra utgöras av flera tiotusentals människor levande såsom sammanlutna folkgrupper i tre städer, Prag, Budweis och Pilsen, medan de senare ingestädas bo så kompakt tillsammans som tyskarne i de tre nämnda städerna, utan mycket mera splittrade, i några små städer och landskommuner i Nordvest-Böhmen. Verh. d. Wahlreformausschusses s. 396 ff. — Då tyskarne kräva en tysk valkrets i det huvudsakligen av slovener bebodda Krain, framhåves från moiständarnes sida det otillbörliga däri, att man med all makt vill åt de uti nämnda kronland kringspridda tyskarne förskaffa ett mandat, på samma gång som man förvägrar ett sådant åt i fullkomligt kompakta massor, på ett fullständigt sammanhängande område, boende slovener i Kärnten. Den tyska valkrets, som föreslogs, skulle också bildas genom att sammanslå kommuner, utbrutna ur så pass många som sex domstolsområden. Den som tyskarne verkligen lyckades genomdriva, kom att bestå av kommuner från fyra »Gerichtsbezirke». A. st. s. 315, 324, 342.

anmärkts, trots dess strävan att lägga en nationell avgränsning till grund för valkretsindelningen, icke kunnat undgås, att åtskilliga valkretsar vid sidan om en nationell majoritet rymma även en, om också fåtalig, nationell minoritet, vars medlemmar, för så vitt de anlägga nationella synpunkter vid riksrådsvälet, faktiskt befinna sig i ett politiskt passivitetstillstånd. Antalet av dylika från ett nationellt utövande av valrätten uteslutna österrikiska medborgare belöper sig enligt en beräkning av RAUCHBERG till 1,794,500, däribland 3,8 % av den tyska befolkningen i Österrike.¹

I vår svenska riksdagsordning är stadgad en periodiskt (vart tredje år) återkommande reglering av riksdagsmandatens fördelning på befolkningen. Härigenom är sört för att denna håller jämna steg med de demografiska förskjutningarna. Men nämnda periodiska revision avser icke själva indelningen i valkretsar, utan endast antalet riksdagsmän i var och en utav dem.² I stater med enmansvalkretsar däremot betyder en åtgärd i antydd riktning just en omläggning av valkretsindelningen. Ett upprepande allt för ofta av en sådan kan tydligen icke vara gagneligt varken för valkorporationerna eller för staten.³ Revisioner med fleråriga mellanrum kunna däremot vara ändamålsenliga och ingå jämväl uti åtskilliga stater i den konstitutionella mekanismen. I Österrike skulle dylika periodiska nyindelningar betyda det regelbundna upprepandet av det nationella kivet om riksrädsmandaten, och vallagen har därför, så-

¹ HERRNITT, a. a. i Arch. f. öff. R. XXII s. 83, not 30.

² Själva valkretsindelningen med avseende på andra kammaren är nämligen bestämd genom lag (vallagen § 18; jfr R. O. § 14: 3) utan fastställande av periodiska regleringar. Men det antal riksdagsmän, som varje valkrets enligt i riksdagsordningen angivna grunder har att utse, är för varje treårsperiod underkastad förnyad kunglig fastställelse (R. O. § 15: 4). Före 1909 bestämde R. O. § 13: 4 periodiska tioårsregleringar genom konungen efter de angivna grunderna av såväl valkretsindelning som riksdagsmännens antal, där detta kunde tänkas överstiga en, nämligen i de självständiga stadsvalkretsarna. Beträffande första kammaren reglerar konungen nu som förut vart tionde år antalet riksdagsmän i de grundlagsbestämda valkretsarna (R. O. § 6: 2 o. 5).

³ Jfr MEYER, a. a. s. 570 och HERRNITT, a. a. i Grünh. Zeitschr. XXXV s. 596.

som vi längre fram skola finna, tvärtom varit angelägen om att söka förhindra dem genom fastställandet av försvårande former för beslut om valkretsindelningens ändrande.

Givetvis kunna under sådana förhållanden nationella fluktuationer i tidens lopp medföra förvandlingar av en valkrets' nationella karaktär, så att t. ex. en nu tysk valkrets genom tschecisk invandring kan bliva förvandlad till en valkrets med nationell majoritet av sistnämnda art. Sådant kan särskilt tänkas inträffa till följd av tyska industriorters rekrytering med billiga arbetare av slavisk nationalitet, således i själva verket genom tyska arbetsgivares eget förvållande. Ofta äro emellertid dessa grupper fluktuerande element, som icke stanna så länge på varje ort. För att borteliminera möjligheten av att de skulle kunna komma att förvanska en tysk valkrets' nationella karaktär framställdes fordran på en mångårig, ända till femårig oavbruten *bofasthet* i kommunen såsom betingelse för valrättens utövande. Detta villkor drabbde ju först och främst de ofta flyttande slaviska (och f. ö. även italienska) arbetarne; vad beträffar invandrade industriarbetare, som blevo bofasta längre än de fem åren, så hoppadas man väl på möjligheten av deras nationella assimilering på denna tid.

Det är tydligt, att slaverna och italienarna, vilka såsom nämnt lämna största tillskottet till det fluktuerande proletariatet, måste opponera sig mot den mångåriga bofasthetens valrättsbetingelse. Resultatet av striden blev en kompromiss, som höjde det dittillsvarande kravet på ett halvt års bofasthet till fordran på ett helt.¹

I ett annat land med nationella partimotsatser hade året före den djupgående österrikiska valreformen en lika grundlig, ja ännu grundligare omstöpning av folkrepresentationen ägt rum: i Finland. Här har emellertid över hela linjen² ett smidigare institut för det nationella (och naturligtvis även allmänt politiska) minoritetsskyddet kommit till användning än det som de österri-

¹ Förslaget var naturligtvis riktat jämväl mot socialdemokraterna, hade således icke blott en nationell, utan även social spets. — ВАСН а. а s. 65 ff.

² Om man undantager Lappmarkens enmansvalkrets.

kiska nationellt avgränsade enmansvalkretsarna utgöra. Här är det nämligen proportionalvalet (jfr ovan s. 260) i stora flermansvalkretsar, som bereder möjlighet även för den svenska minoriteten att se sin representationsrätt tillgodosedd.

Även i Österrike har proportionalismen haft sina förespråkare. I den nya valordningen har emellertid endast en blygsam undantagsplats blivit beredd åt en ofullständig form av densamma. För valet till 72 av de 516 riksrådsmandaten — i själva verket för ännu färre — fungerar nämligen icke de nationella valkretsarnas mekanism, utan i stället *minoritetsrepresentationens*. Vi skola i nästföljande kapitel (b) studera detta i vissa *galiciska* valkretsar införda system.

(Forts.).

Anm. Förestående uppsats kommer att ingå som led i en afhandling, och förf. har önskat för denna använda det nya stafsättet. *Red.*

Strödda meddelanden.

Öfverhusfrågan i England. Öfver detta ämne har ESMEIN i Séances et travaux de l'Ac. des sciences mor. et polit., mars 1909, offentliggjort en uppsats, utgörande dels en historik öfver de två senaste årtiondenas anlopp mot det engelska öfverhuset, dels en redogörelse för de viktigaste förslag, som i pressen och parlamentet väckts till öfverhusets reformering. I följande referat har uppmärksamheten ägnats företrädesvis dessa förslag och diskussionen om dem.

Genom sitt motstånd mot Gladstone 1893 och särskildt mot den liberala regeringen 1906 äfvensom mot de senare regeringarna framkallade lorderna en våldsamt storm och en skoningslös kritik af öfverhuset som institution: dess sammansättning grundar sig hufvudsakligen på den ärftliga representationsrättens princip, dess ärftliga medlemmar åsidosätta ofta som sådana sina plikter, det är först och sist permanent, det är vidare, då flertalet under 19:e årh. tillkomna pärer utsetts af konservativa regeringar, genomgående konservativt etc. Resultatet häraf blir, att lorderna i regeln blindt följa en konservativ regering men nästan undantagslöst göra bruk af sin vetorätt mot en icke-konservativ, som af öfverhusets homogenitet och stora numerär i realiteten är utsluten från möjligheten att genom »une fournée de pairs» återställa »harmonien» mellan parlamentets båda hus.

Dessa förhållanden ha skapat ett öfverflöd af planer och förslag till öfverhusets reformering, hvilka förf:n sammanför under tre kategorier. Den första af dessa omfattar förslag, som blott afse att modifiera öfverhusets sammansättning genom att inskränka antalet af ärftliga medlemmar och utestänga »onyttiga och inaktiva» sådana. Andra kategoriens förslag gå längre och vilja ersätta öfverhuset i dess nuvarande form med en senat. Som exempel anföres ur Fortnightly Review (jan. 1907) ett dylikt förslag, enligt hvilket senaten skulle väljas medelbart för 15 år så, att den med en tredjedel förnyades hvar femte år; valbarheten skulle vara knuten till vissa »catégories d'illustrations ou de notabilités». Mot en sådan senat invändes emellertid, att den i själfva källan för sin tillvaro skulle finna kraft att häfda an-

språk på större makt än den, hvarmed lorderna hålla till godo. I tredje kategorien åter inbegriper förf:n förslag, som gå ut på att inskränka öfverhusets veto till blott suspensivt sålunda, att en i underhuset antagen men i öfverhuset förkastad bill under samma parlament (eller t. o. m. samma parlamentssession) skulle af underhuset kunna ånyo antagas och därmed bli lag trots ett eventuellt andra afslag i öfverhuset.

Vid parlamentets öppnande 1907 utlofvades i trontalet regeringens medverkan till lösning af kónflikten mellan öfver- och underhus. Men första steget mot en sådan lösning togs i öfverhuset genom lord Newtons bill ang. ändrade grunder för öfverhusets sammansättning. Denna bill ger säte och stämma i öfverhuset dels åt visst antal af kronan för lifstid utnämnda, dels åt på vissa sätt kvalificerade ärftliga pärer, samt åt representanter, som de kvalificerade ärftliga päerna sinsemellan utse genom proportionella val, vidare åt skotska och irländska pärer ungefär som nu samt åt ett visst antal andliga, valda af rikets biskopar. Vid andra läsningen af denna bill förebyggdes votering genom ett nytt förslag, hvori begärdes en Select Committee med uppgift att undersöka, om något af alla de angående öfverhusets reformering gjorda förslagen kunde helt eller delvis upptagas. En sådan kommité tillsattes, och i dec. 1908 var den färdig med sitt arbete.

Regeringen och de icke-konservativa parlamentsfaktionerna se emellertid ej frågans lösning i en ny grundval för öfverhusets sammansättning, ty, som den förra förklarade 1907, »för att ge effekt åt nationens vilja, sådan den genom folkets valda representanter uttryckes, är det nödvändigt, att öfverhusets makt att ändra eller afslå en i underhuset antagen bill genom lag inskränkes så, att säkerhet vinnes för att underhusets slutliga afgörande blir gällande». I öfverensstämmelse med detta uttalande, som ock blef underhusets (26 juni 1907) uppdrag premierministern vid samma tillfälle hufvudkonturerna till en sedermera i underhuset antagen bill, enligt hvilken ett af medlemmar från båda husen sammansatt utskott skulle ha att sammanjämka öfver- och underhusets stridiga beslut (såsom förr var brukligt ända till 1836); visade sig en sådan sammanjämkning ogörlig, kunde regeringen efter 6 mån. ånyo framlägga billen för underhuset, hvars upprepade godkännande gjorde den till lag, äfven om öfverhusets beslut blefve ett annat och det nämnda utskottets nya sammanjämningsförsök skulle stranda. Det kraftigaste argumentet mot detta regeringsförslag är, att underhuset blir oinskränkt suveränt, om öfverhusets befogenhet reduceras till blott konsultativ. Men också positiva argument anföras för lordernas nuvarande prerogativ: just genom att afslå en i underhuset antagen bill af väsentligt reformerande betydelse uttrycker också öfverhuset folkets verkliga vilja »en arrêtant la mesure», tills nationen obestridligen fordrar lagen i fråga; äfven lorderna äro representanter, företrädande »the settled will of the people» liksom väljarmassans vilja vid val-

tillfället får sitt uttryck i underhuset, hvars karaktär af verklig folkrepresentation ju för öfrigt mången bestrider under hänvisande till de proportionalistiska representationsteorierna.

En regering, stödd på en underhusmajoritet och med väljarnas flertal på sin sida, anses kunna betvinga öfverhusets opposition genom att upplösa underhuset och förordna nya val, som ju då ske på basis af den bill, som väckt lordernas motstånd. Medlet är dock obekvämt — det upplösta underhuset var t. ex. nyvaldt — och tillfredsställer ej det nuvarande regeringspartiet, som vill på förut nämndt sätt bryta udden af öfverhusoppositionen en gång för alla. Dock är det ej enligt Asquiths stora tal i *Eighty Club* (dec. 1907) regeringens plan att »undertrycka» öfverhuset. Tvärtom. Liksom konungamakten enligt allas erkännande under sista halfseket trots sin förlorade veto-rätt tillvuxit i prestige och verkligt inflytande, skall ock öfverhuset, ehuru med blott suspensivt och för kort tid verkande veto (eller, praktiskt sedt, med blott rådgifvande befogenhet), på den moderna legislationen öfva större inflytande än någonsin förr. Detta låter vackert, anmärker förf:n, men rättvisligen bör man betänka, att »les moyens d'action d'un corps ne sont pas les mêmes que ceux d'un individu».

De icke-konservativa se nu, såsom ofvan nämndt, i öfverhuset ett konservatismens blinda verktyg och ej minst häraf bestämmas dess politik i denna fråga. Också medgifver i ett ledande högerblad (*Saturday Review* 21 dec. 1907) med anledning af Asquiths nyssnämnda tal, att öfverhusets stora fel är, att lordernas rätt att ändra eller afstå bills brukats blott mot de icke-konservativa kabinetten, ett fel, hvars undvikaade försvårats däraf, att högerministärerna alltid bland sina medlemmar räkna öfverhusmajoritetens leader, som ju alltså är pliktig att bland lorderna arbeta för regeringens förslag. Därför må pärerna uteslutas från medlemskap i regeringarna, hvilket nödvändiggör, att ur underhuset utgångna ministrar i öfverhuset utveckla och försvara regeringens förslag, och för en sådan utväg bör det ej finnas några oöfverstigliga hinder. Skulle däremot regeringens öfverhuspolitik segra, får man ock införa referendum legislativum.

Den lätthet och fart, hvarmed den af regeringen åsyftade betydelsefulla förändringen i öfverhusets befogenhet skulle vara realiserad, om lorderna gifve efter, visar, att den engelska författningens tånjbarhet i sig innebär stora faror. Också har i underhuset framkastats frågan, om ej de skrifna konstitutionerna, som blott kunna ändras genom en särskild procedur, mera kräfvande än den vid vanligt lagstiftningsarbete, bättre tjäna sitt ändamål.

Till red. insända skrifter:

- Arbetsstatistisk Tidskrift*, utg. af Industristyrelsen i Finland. Arg. 3. N:o 2—3. Hfors 1909.
- Bidrag till Sveriges officiella statistik*. D) Fabriker och handverk. 1907. E) Sjöfart. 1907. F) Handel. 1907. Sthlm 1909.
- Det ny Aarhundrede*, red. af POUL LEVIN og P. MUNCH. Aarg. 6. H. 13. Kbhvn 1909.
- Ekonomiska Samfundet i Finland*. Föredrag och förhandlingar. Band VI. H. 4. Hfors 1909.
- Emigrationsutredningen*. Bilaga IX: Den jordbruksidkande befolkningen i Sverige 1751—1900. — Bil. XIV: Småbruksrörelsen i främmande länder. — Bil. XVII: Utdrag ur inkomna utlåtanden. Sthlm 1909.
- Finsk Tidskrift*, utg. af R. F. v. WILLEBRAND. T. LXVI. H. VI. T LXVII. H. I—III. Hfors 1909.
- Försäkringsföreningens Tidskrift 1909*. H. 3. Sthlm 1909.
- Industria*. Svenska arbetsgälvareföreningens tidning, utg. af AXEL BRUNUS. Årg. V. H. 12—19. Sthlm 1909.
- K. Kommerskollegii afdelning för arbetsstatistik*. Arbetsstatistik. B: 7. Registrerade sjukassors verksamhet år 1907. Sthlm 1909.
- Kommunal författningssamling för Stockholm 1902—1905*, utg. af Stockholms stads statistiska kontor. P. A. Norstedt & söner. Sthlm 1909.
- Meddelanden från Handelskammaren i Gefle* för år 1909. Årg. 3. H. 2. Gefle 1909. Bilagor: 1. Statén och näringslivet, af D:r K. A. FRYXELL. — 2. Arbetsledning och arbetsintensitet, af Ötveringeniör NILS FREDRIKSSON. — 3. Handelshögskolorörelsen och den svenska handelshögskolan, af Professor CARL HALLENDORFF.
- Meddelanden från K. Kommerskollegii afdelning för arbetsstatistik*. N:o 5—7. Sthlm 1909.
- Mercator*. Tidskrift för Finlands näringslif. Utg. af Amos Anderson. Årg. IV. N:o 12—19. Festpublikation i anledning af köpmannamötet i Wasa 1909. Hfors 1909.
- Nationaløkonomisk Tidsskrift*. Udg. af Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelse. Red. ADOLPH JENSEN. H. 4. Kbhvn 1909.
- Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri*, utg. af Letterstedtska Föreningen. Red. OSCAR MONTELIUS. H. 4. Sthlm 1909.
- Revue du travail*. Publiée par l'Office du Travail de Belgique. 14:me année. N:o 11—17. Bruxelles 1909.
- Skogsvårdsföreningens Folkskrifter*. N:o 18. Sthlm 1909.
- Skogsvårdsföreningens Tidskrift*. Red. GUNNAR SCHOTTE. Årg. 7. H. 6—7. Sthlm 1909.
- Social Tidskrift*. Årg. IX. H. 6—9. Sthlm 1909. Bilaga: Folkbiblioteksbladet, utg. av Folkbildningsförbundet. Red. av AXEL HIRSCH. Årg. VII. H. 3. Sthlm 1909.
- Statistisk Månadsskrift*, utg. af Stockholms stads statistiska kontor. Årg. IV. H. 5—8. Sthlm 1909.
- Statsøkonomisk Tidsskrift*, udg. af Bestyrelsen for den Statsøkonomiske Forening. H. 2. Kria 1909.
- Stockholm 1909*. Quelques données statistiques, publiées par le Bureau de statistique de la ville. P. A. Norstedt & söner. Sthlm 1909.
- Svenska Stadsförbundets tidskrift*. Red. E. PALMSTIERNA. Årg. 1. H. 3—4. Sthlm 1909.
- Tiden*. Månadsskrift för socialistisk kritik och politik. Utg. av Sveriges socialdemokratiska arbetarparti. Red. HJALMAR BRANTING. N:o 6—8. Sthlm 1909.
- Zeitschrift für Socialwissenschaft*, herausg. von JULIUS WOLF. 1909. H. 6—9. Leipzig.
- Gebhard, Hannes*, Die Genossenschaftsbewegung in Finland 1899—1909. Gesellschaft Pellervo. Hfors 1909.
- Heidenstam, Ernst von*, Den proportionella valmetoden. P. A. Norstedt & söners förlag. Sthlm 1909.
- Morgenstjerne, Bredo*, Forelæsninger over Socialøkonomiens Grundtræk. Forlagt af H. Aschehoug & C:o. Kria 1909.

Brand- och Lif-
försäkringsaktiebolaget

 SKÅNE

 Malmö

Fonder öfver 29,000,000 kr.,

däraf garantifondsförbindelser 10,800,000 kr.

meddelar

brand- och hushyreförsäkringar

samt

lif-, lifränte-

och

kapitalförsäkringar.

